

***Poszukiwanie
molekularnego mechanizmu
fotostabilności
materii biologicznej***

Andrzej L. Sobolewski
*Instytut Fizyki,
Polskiej Akademii Nauk*

przy współpracy
Wolfganga Domcke

TUM
TECHNISCHE
UNIVERSITÄT
MÜNCHEN

1. Elementarne „cegiełki” materii żywej

2. Zagadnienie fotostabilności

3. Fotofizyka wybranych bio-molekuł

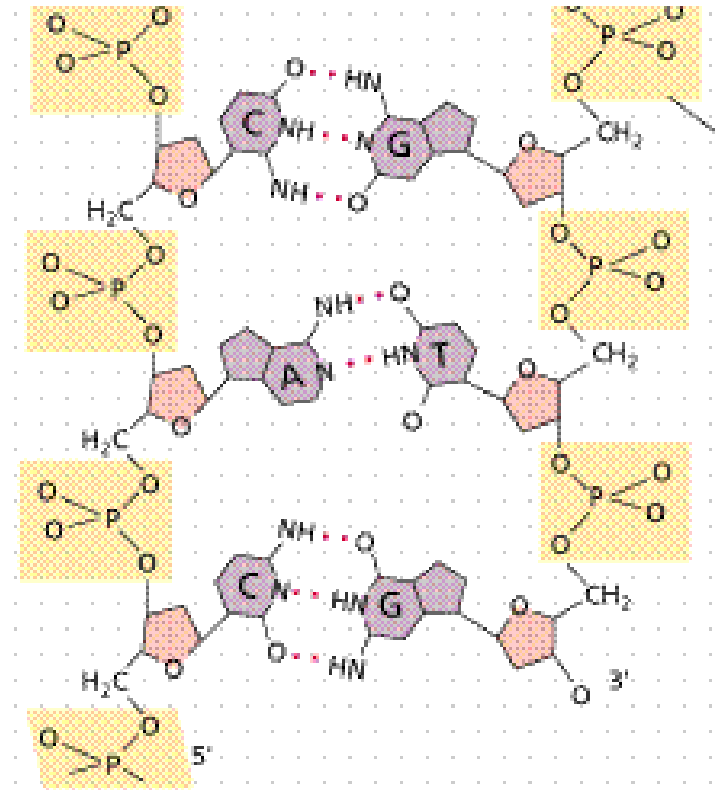
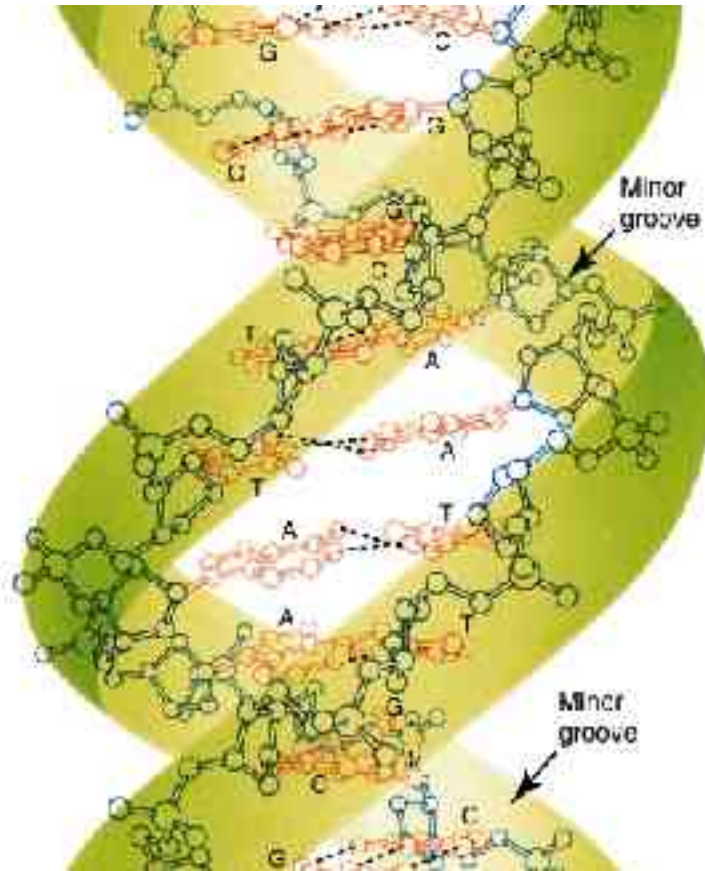
4. Wnioski

- ***Elementarne „cegiełki”
materii ożywionej***

Życie jest niezmiernie złożonym procesem biochemicznym, w którym uczestniczą niezliczone ilości cząsteczek i struktur makromolekularnych. Kiedy jednak przyjrzymy się życiu na poziomie molekularnym stwierdzamy, że podstawowe struktury materii ożywionej zbudowane są z zaledwie kilku „cegiełek” molekularnych.

Molekularne cegiełki życia: DNA

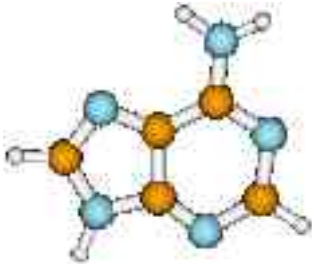

Prawie cała informacja genetyczna organizmów żyjących na Ziemi zakodowana jest w formie podwójnej spirali DNA, której struktura jest określona poprzez tzw. wiązania wodorowe pomiędzy parami cząsteczek, zwanych zasadami DNA.

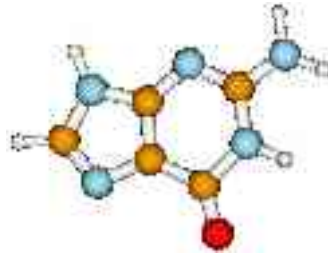
Molekularne cegiełki życia: zasady DNA

Spośród bogactwa tzw. cząsteczek heteroaromatycznych, do których należą zasady DNA, Natura „wybrała” jedynie cztery do kodowania informacji genetycznej. Są to:

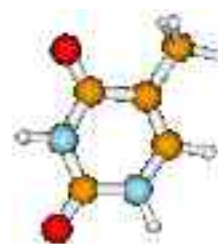
adenina

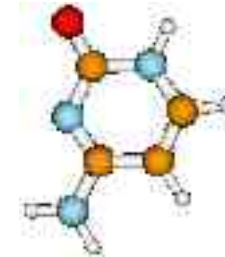
guanina

tymina

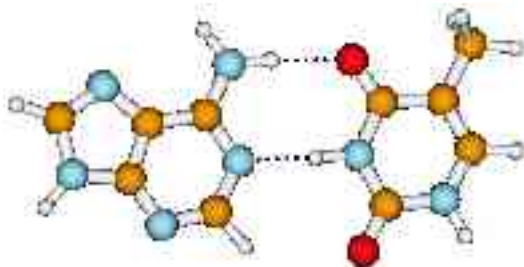

cytozyna

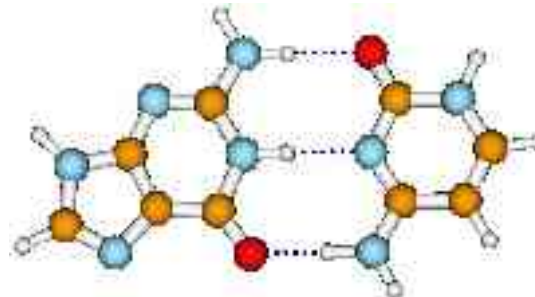

Jedynie dwie formy par zasad zwanych parami Watsona-Cricka kodują informację genetyczną w DNA. Są to:

Adenina-Tymina

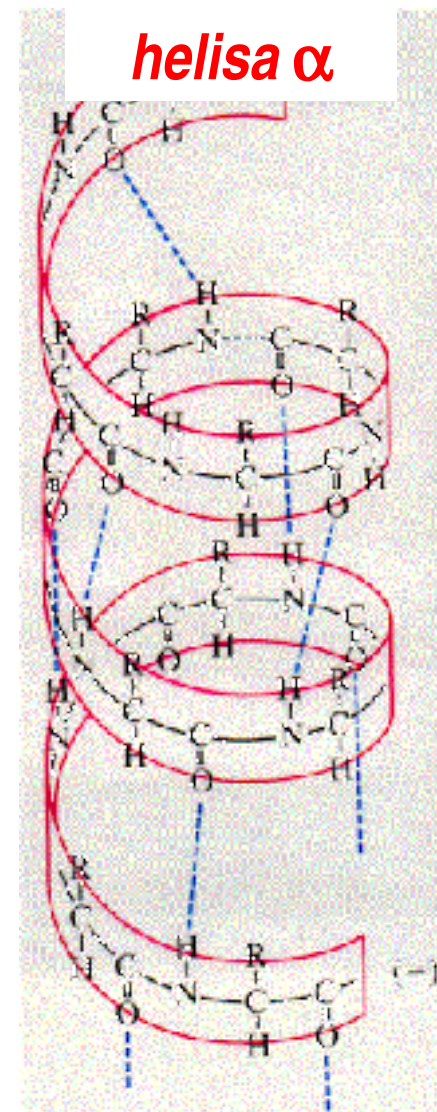
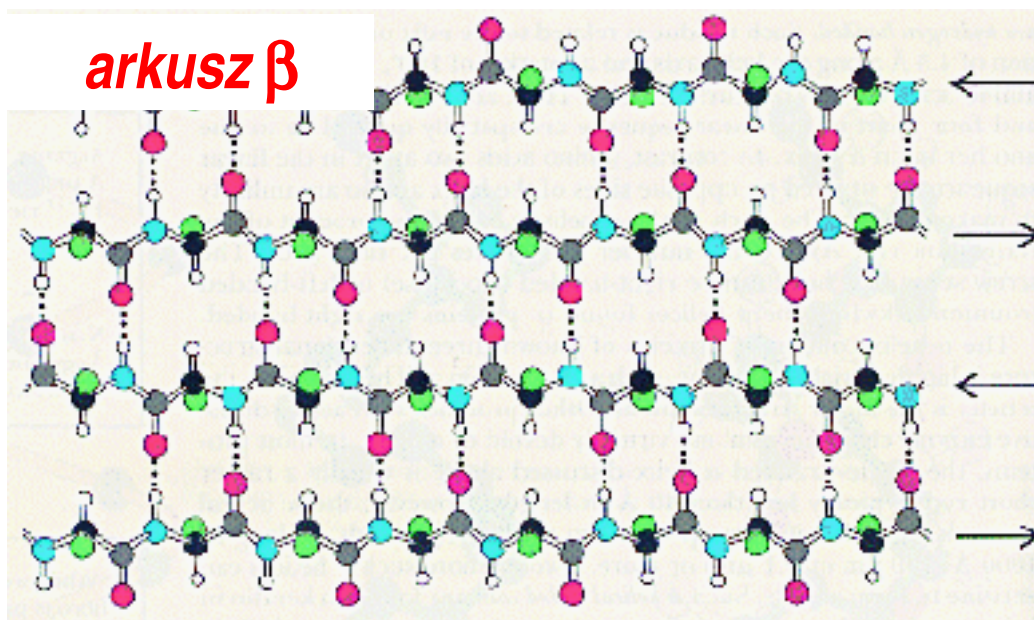
Guanina-Cytozyna

- węgiel
- azot
- tlen
- wodór

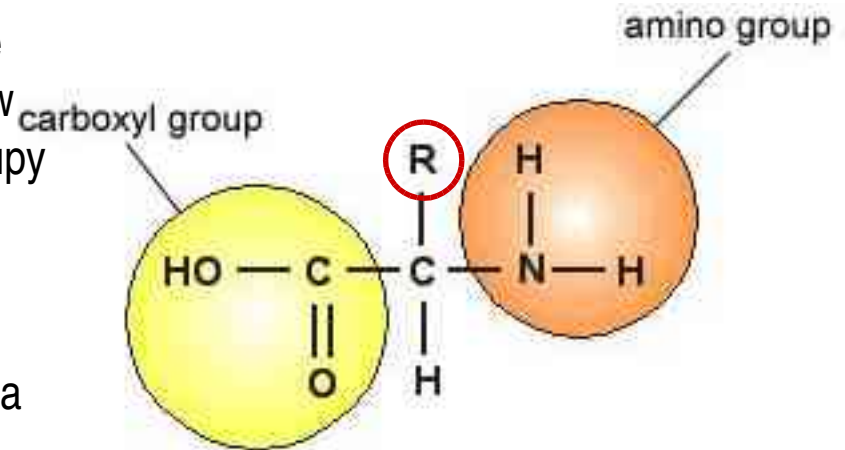
Molekularne cegiełki życia: białka

Konstrukcja żyjącej komórki i jej maszyna biochemiczna opiera się na białkach, będących w swojej strukturze pierwszorzędowej „sznurami kolorowych paciorków” - aminokwasów. Tzw. struktura drugorzędowa białek decydująca o ich funkcjonalności jest zdeterminowana poprzez wiązania wodorowe w obrębie łańcucha peptydowego. Dwie podstawowe struktury białek to arkusz β i helisa α :

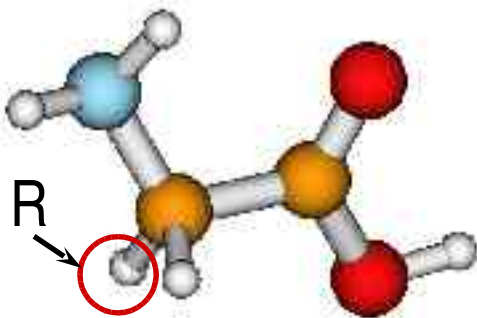

Molekularne cegiełki życia: aminokwasy

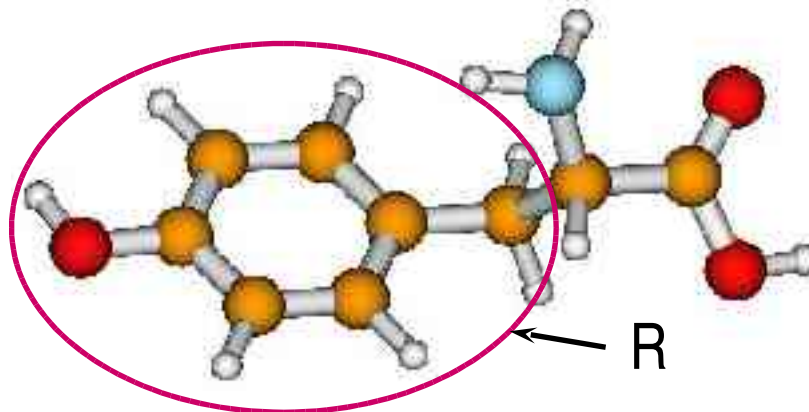
Prawie wszystkie białka zbudowane są z jedynie 20 aminokwasów. Wspólną cechą tych związków jest posiadanie grupy karboksylowej COOH i grupy aminowej NH₂, a różnią się jedynie formą podstawnika R. I tak np. najprostszy aminokwas glicyna posiada R=H, natomiast jeden z 3 aminokwasów aromatycznych – tyrozyna posiada w tym miejscu resztę fenylową.

glicyna

tyrozyna

- węgiel
- azot
- tlen
- wodór

2. Zagadnienie fotostabilności

Dlaczego materia biologiczna
powinna być fotostabilna?

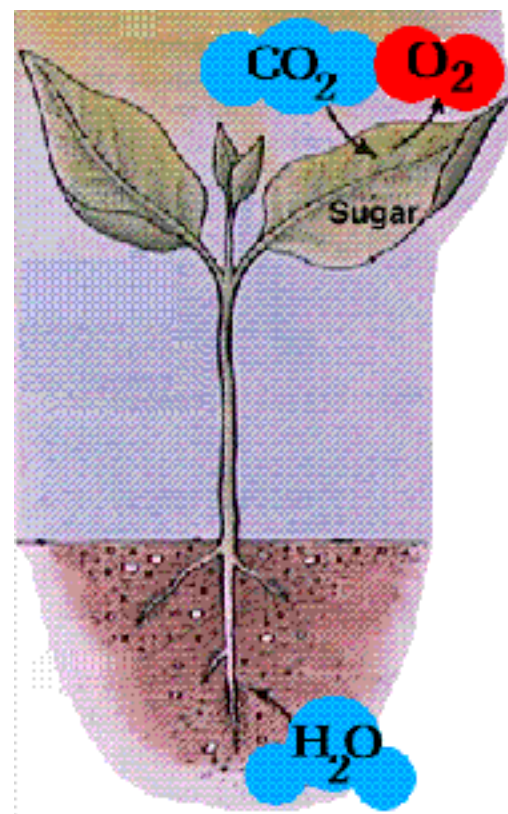
Fotoreakcja życia

Prawie cała energia jaką ma do dyspozycji życie na Ziemi pochodzi ze Słońca w postaci promieniowania elektromagnetycznego w zakresie widzialnym (VIS) i ultrafioletowym (UV).

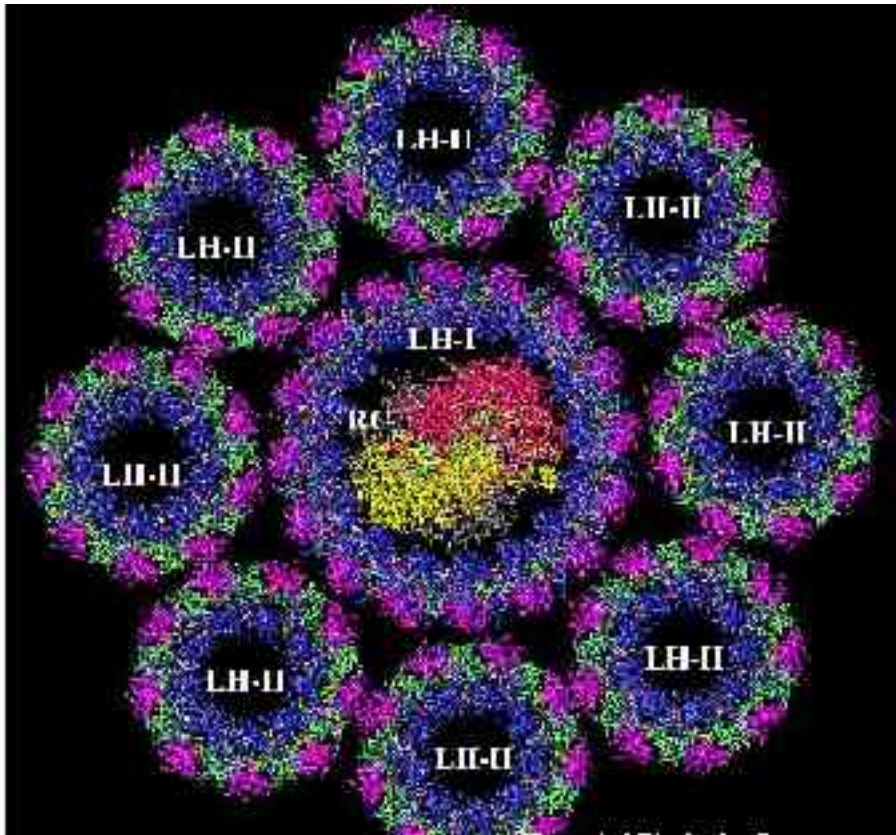
Ta pierwotna forma energii zamieniana jest na formę chemiczną w procesie fotosyntezy.

Życie na Ziemi zależy więc w sposób istotny od promieniowania słonecznego i nie może go uniknąć. Dlatego też materia ożywiona powinna być odporna na promieniowanie słoneczne (fotostabilna).

UV/VIS

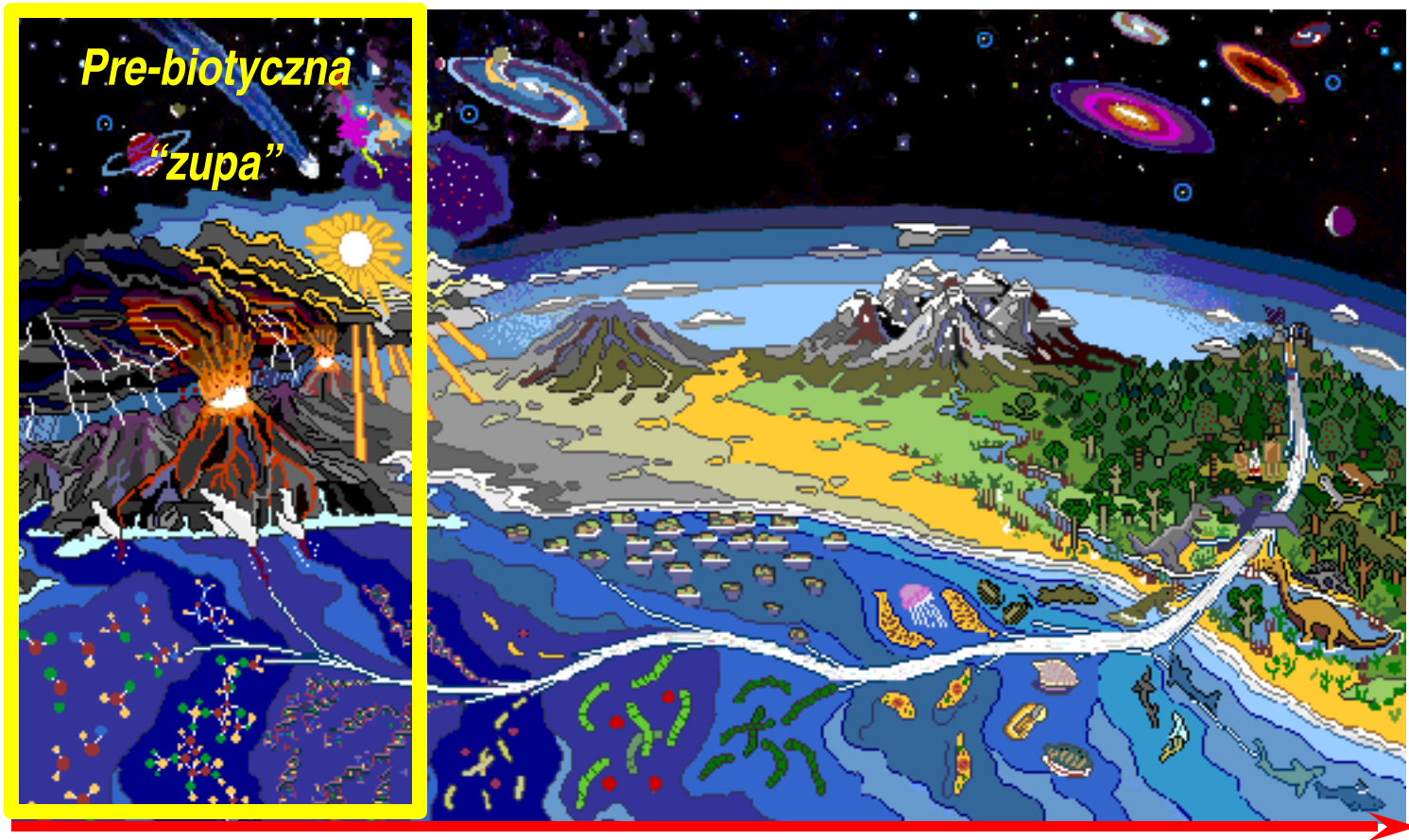
Kompleks molekularny przetwarzający energię światła na energię chemiczną

Struktury molekularne odpowiedzialne za przetwarzanie energii słonecznej są, na obecnym etapie rozwoju życia na Ziemi, bardzo złożone i posiadają skomplikowane mechanizmy ochrony przed skutkami promieniowania i naprawy ewentualnych uszkodzeń. Procesy te nie poddają się interpretacji w terminach prostych mechanizmów fizycznych.

Ale nie zawsze tak było...

Ewolucja życia na Ziemi

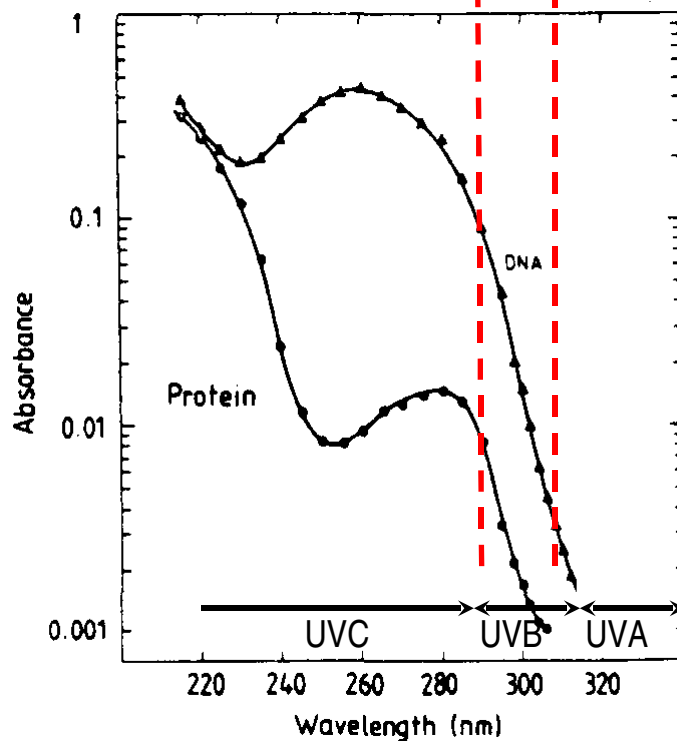

Strzałka czasu

Selekcja „cegiełek” molekularnych użytych do konstrukcji pierwszych form życia na Ziemi zachodziła w warunkach silnego promieniowania UV (brak ochronnej warstwy ozonowej, a nawet atmosfery).

widmo promieniowania słonecznego
na powierzchni Ziemi w południe

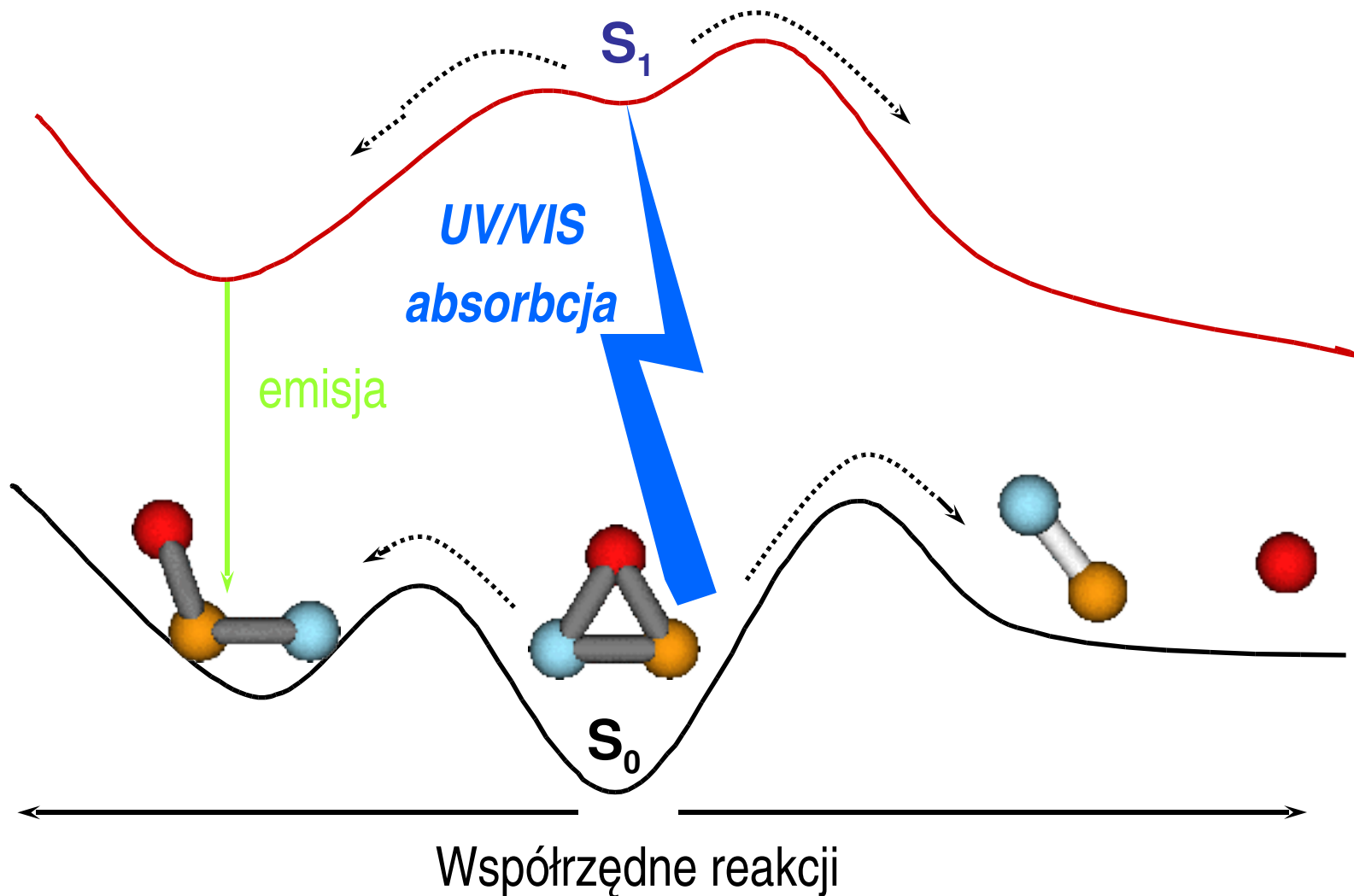
Struktury molekularne najbardziej istotne dla konstrukcji i kodowania życia na Ziemi, czyli białka i DNA, są świetnie „dopasowane” do widma światła słonecznego i prawie go nie pochłaniają.

Czy nie jest to przejawem fotoselekcji na wczesnym etapie rozwoju życia na Ziemi?

(Foto)stabilność cząsteczki

Generalnie cząsteczki organiczne nie są odporne na promieniowanie w zakresie UV/VIS i podlegają foto-indukowanym przemianom chemicznym

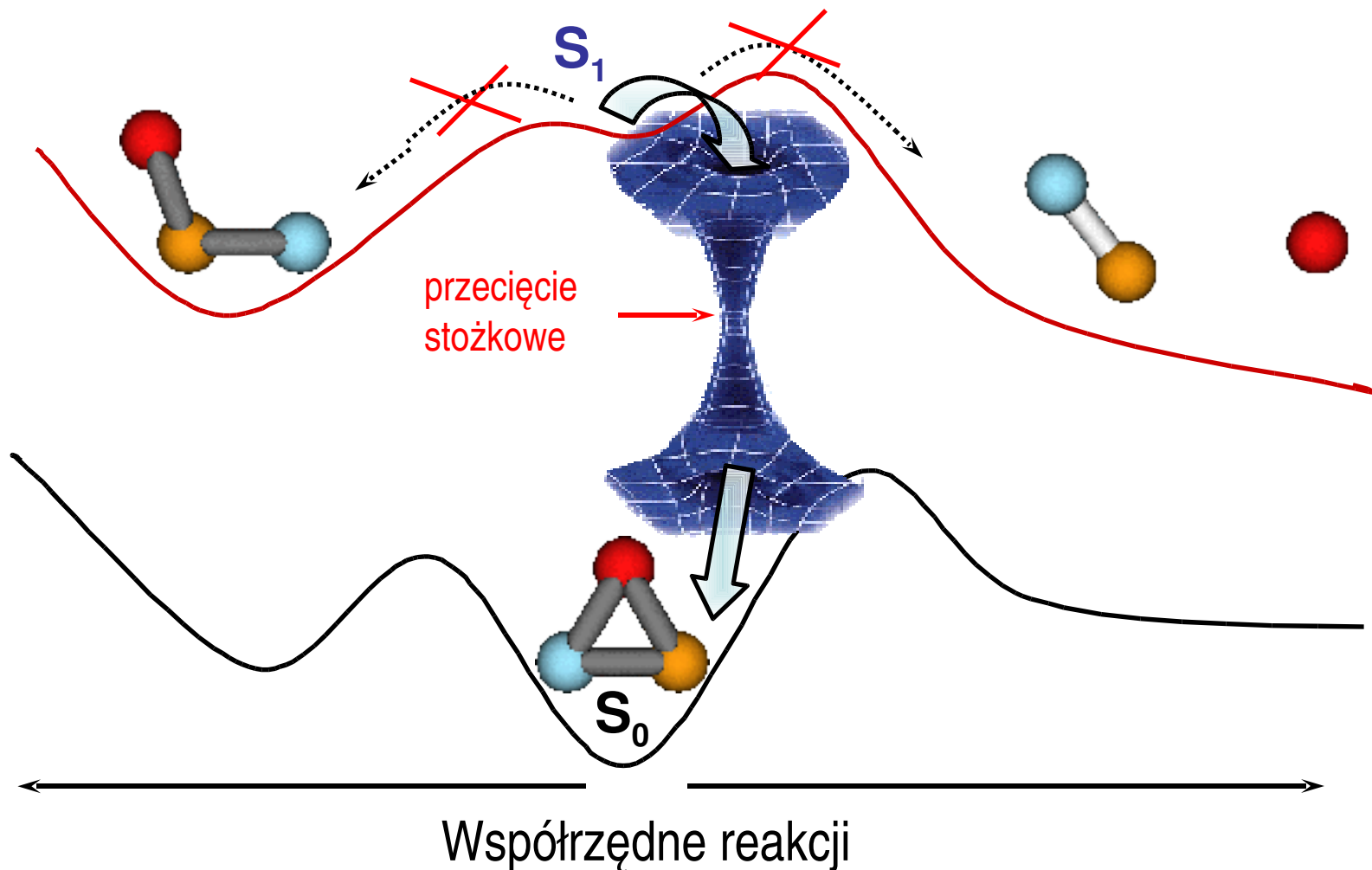

Fotostabilność cząsteczki

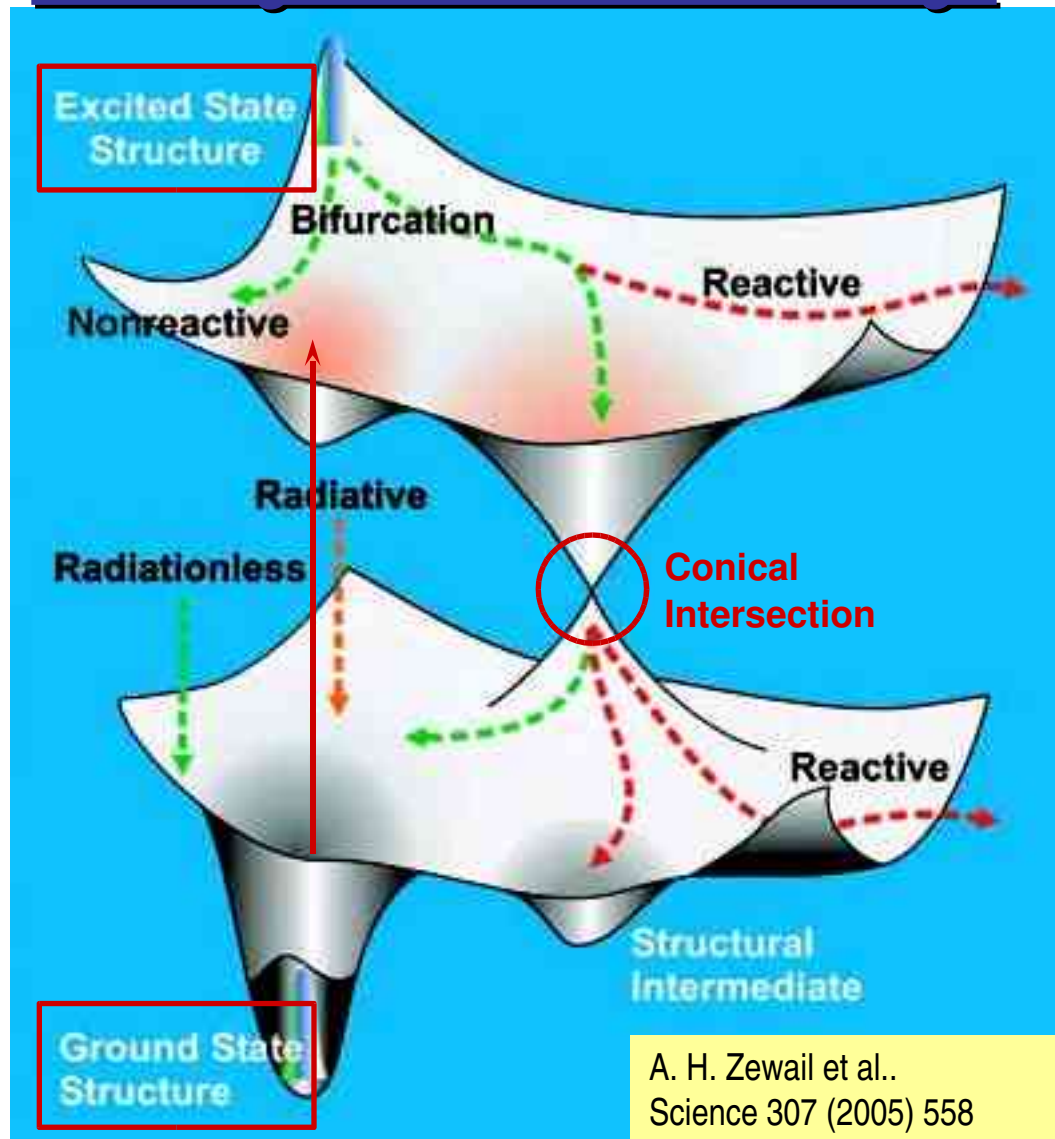
Fotostabilna cząsteczka powinna posiadać „wbudowany” mechanizm szybkiej i wydajnej wewnętrznej konwersji energii wzbudzenia optycznego na ciepło oscylacji w stanie podstawowym

(Foto)stabilność cząsteczki

Panuje powszechne przekonanie, że tego typu mechanizm zapewniają specjalne cechy topologiczne powierzchni energii potencjalnej zwane **przecięciami stożkowymi** (ang. *conical intersections*).

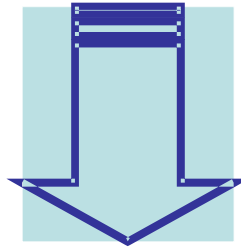
Powierzchnie energii potencjalnej złożonego układu molekularnego

Pytanie:

Jaki jest mechanizm wewnętrznej konwersji energii wzbudzenia optycznego w cząsteczkach?

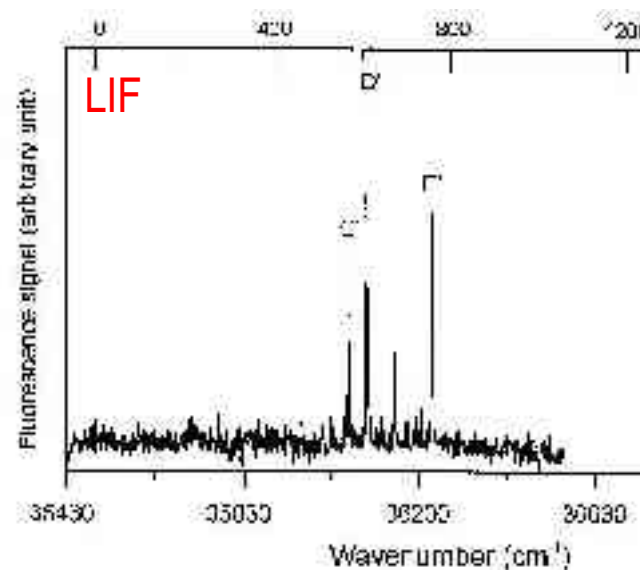
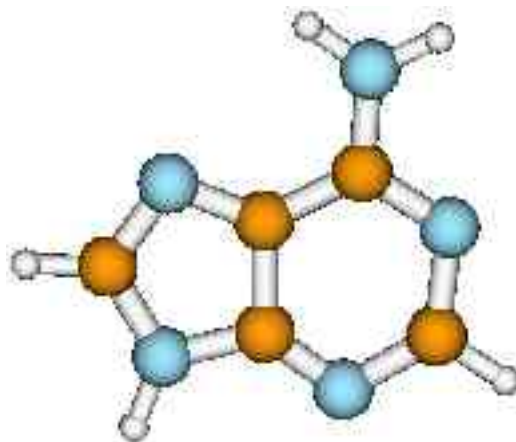
Jakie przekształcenie geometryczne cząsteczki prowadzi do przecięcia powierzchni energii potencjalnej stanu wzbudzonego z podstawowym?

Eksploracje teoretyczne

3N-6-wymiarowych (N- liczba atomów w cząsteczce) powierzchni energii potencjalnej w stanie podstawowym i w stanach elektronowo wzbudzonych cząsteczek są prowadzone przy pomocy numerycznego rozwiązywania **równania Schrödingera** dla elektronów poruszających się w polu elektrostatycznym jąder atomowych tworzących cząsteczkę

3. Fotofizyka wybranych bio-molekuł: adenina

- węgiel
- azot
- tlen
- wodór

Adenina wzbudzona w obrębie najniższych stanów elektronowych (S_n) powraca do stanu podstawowego (S_0) na skalę pod-pikosekundową ($<10^{-12}$ s). Obserwacja zaledwie kilku dyskretnych linii w widmie wzbudzenia fluorescencji (LIF) wskazuje na obecność nisko leżącego przecięcia stożkowego S_1 - S_0 i związanego z nim kanału dezaktywacji bezpromienistej $S_1 \rightarrow S_0$.

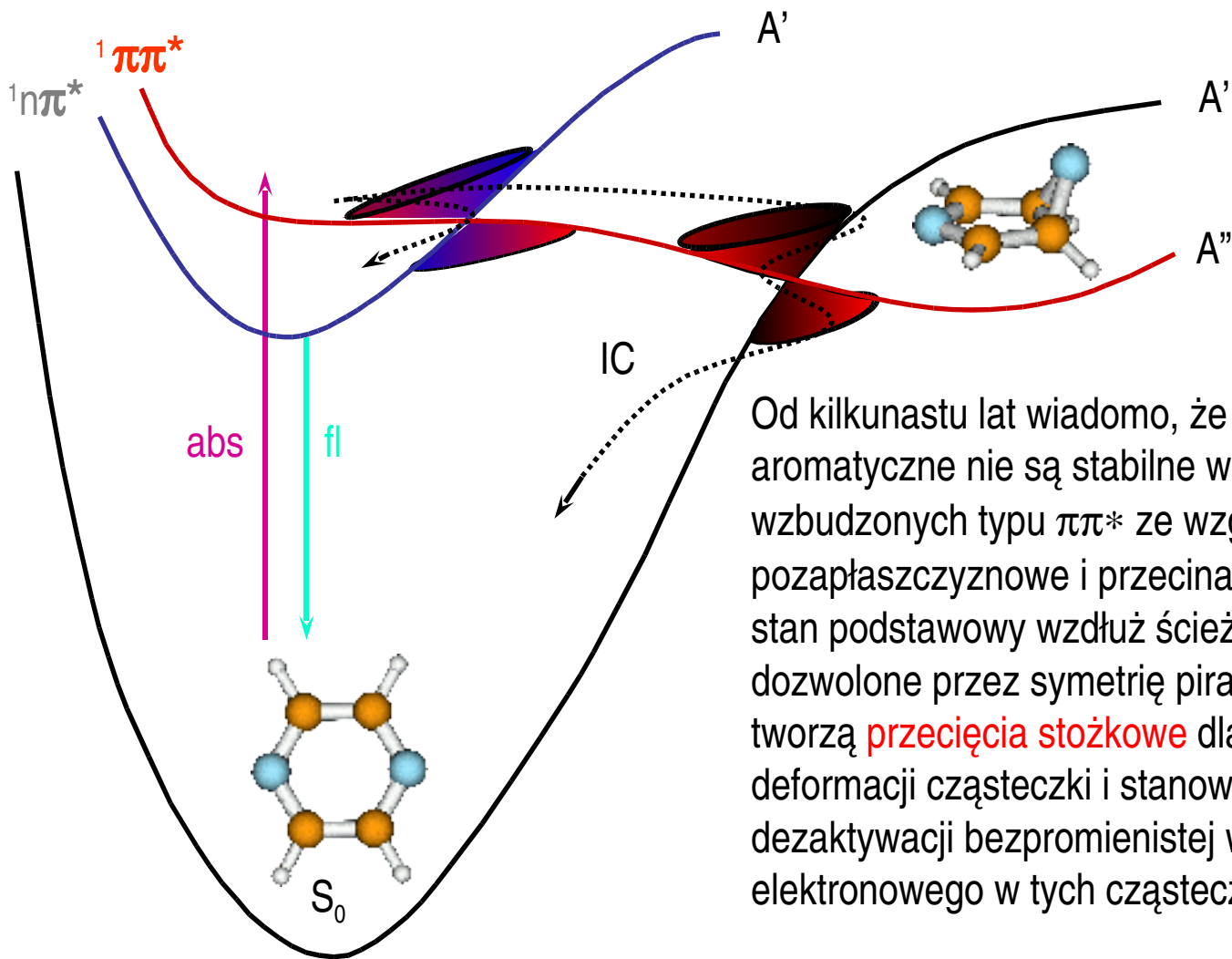
Fotofizyka adeniny

Które z 39 wewnątrzcząsteczkowych oscylacyjnych stopni swobody adeniny są najbardziej istotne ze względu na dostęp do niskoleżącego przecięcia stożkowego ze stanem podstawowym?

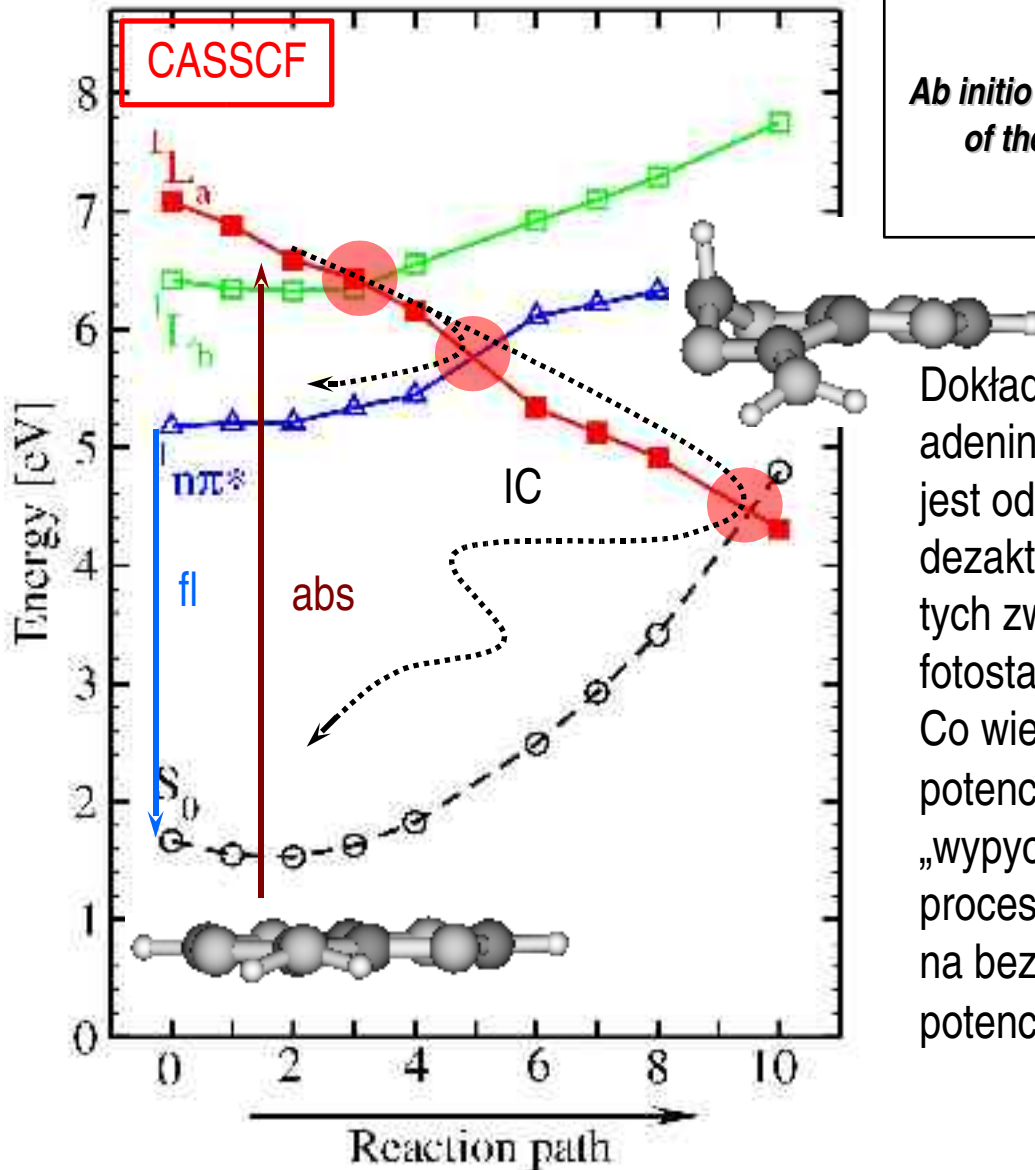
Fotofizyka pirazyny

Domcke, Sobolewski & Woywod
*Internal conversion funnel in benzene and pyrazine: adiabatic
and diabatic representation*
Chem. Phys. Lett. **203** (1993) 220

Od kilkunastu lat wiadomo, że pierścienie (hetero) aromatyczne nie są stabilne w najniższych stanach wzbudzonych typu $\pi\pi^*$ ze względu na deformacje pozapłaszczyznowe i przecinają stan $n\pi^*$ oraz stan podstawowy wzdłuż ścieżki tej reakcji. Te dozwolone przez symetrię pirazyny przecięcia tworzą **przecięcia stożkowe** dla odpowiednich deformacji cząsteczki i stanowią źródło wydajnej dezaktywacji bezpromienistej wzbudzenia elektronowego w tych cząsteczkach.

Fotofizyka adeniny

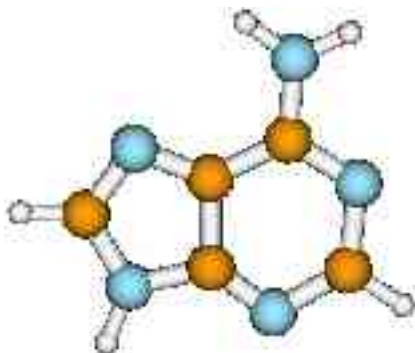
Perun, Sobolewski & Domcke,
*Ab initio studies on the radiationless decay mechanisms
of the lowest excited singlet states of 9H-adenine*
J. Am. Chem. Soc., **127** (2005) 6257

Dokładnie ten sam efekt zachodzi w adeninie (i w pozostałych zasadach DNA) i jest odpowiedzialny za ultra-szybką dezaktywację wzbudzenia elektronowego w tych związkach i co za tym idzie – ich fotostabilność.

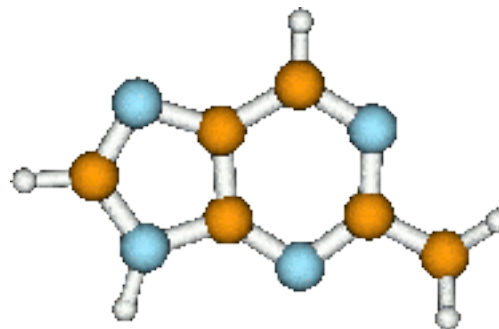
Co więcej, w środowisku wodnym, potencjalnie reaktywny stan $\pi\pi^*$ jest „wypychany” w zakres wyższych energii i proces dezaktywacji wzbudzenia zachodzi na bezbarierowej powierzchni energii potencjalnej stanów $\pi\pi^*$ (L_a i L_b).

Adenina kontra 2-aminopuryna

Okazuje się, że nawet minimalna modyfikacja struktury chemicznej „wybranych” przez Naturę zasad DNA prowadzi do utraty kanału ultraszybkiej dezaktywacji bezpromienistej, a co za tym idzie ich fotostabilności. Sztandarowym przykładem jest 2-aminopuryna - izomer adeniny, w której wydajność kwantowa fluorescencji jest bliska jedności w fazie gazowej, w porównaniu z 10^{-3} adeniny.

adenina

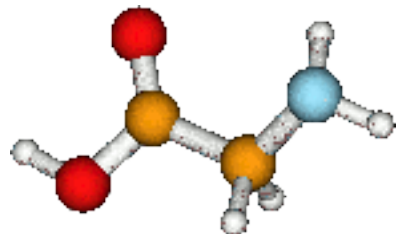

2-aminopuryna

Badania teoretyczne (Perun, Sobolewski, Domcke, Mol. Phys. **104** (2006) 1113) pokazują, że za ten spektakularny efekt odpowiedzialny jest brak nisko leżącego przecięcia stożkowego S_1 - S_0 w 2-aminopurynie.

Aminokwasy: glicyna

forma obojętna

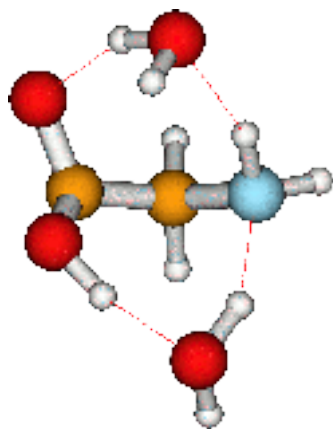

w środowisku
wodnym

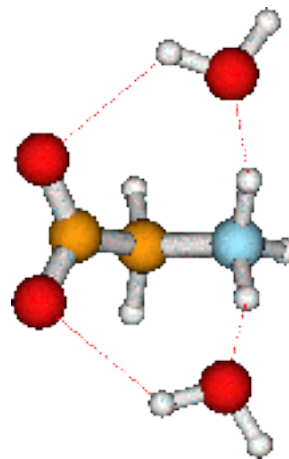
forma zwitterionowa

Formę zwitterionową (niestabilną w fazie gazowej) możemy modelować teoretycznie badając kompleksy aminokwasu z cząsteczkami wody. Np. dwie cząsteczki wody wystarczają do stabilizacji formy zwitterionowej glicyny.

Gly⁽⁰⁾-(H₂O)₂

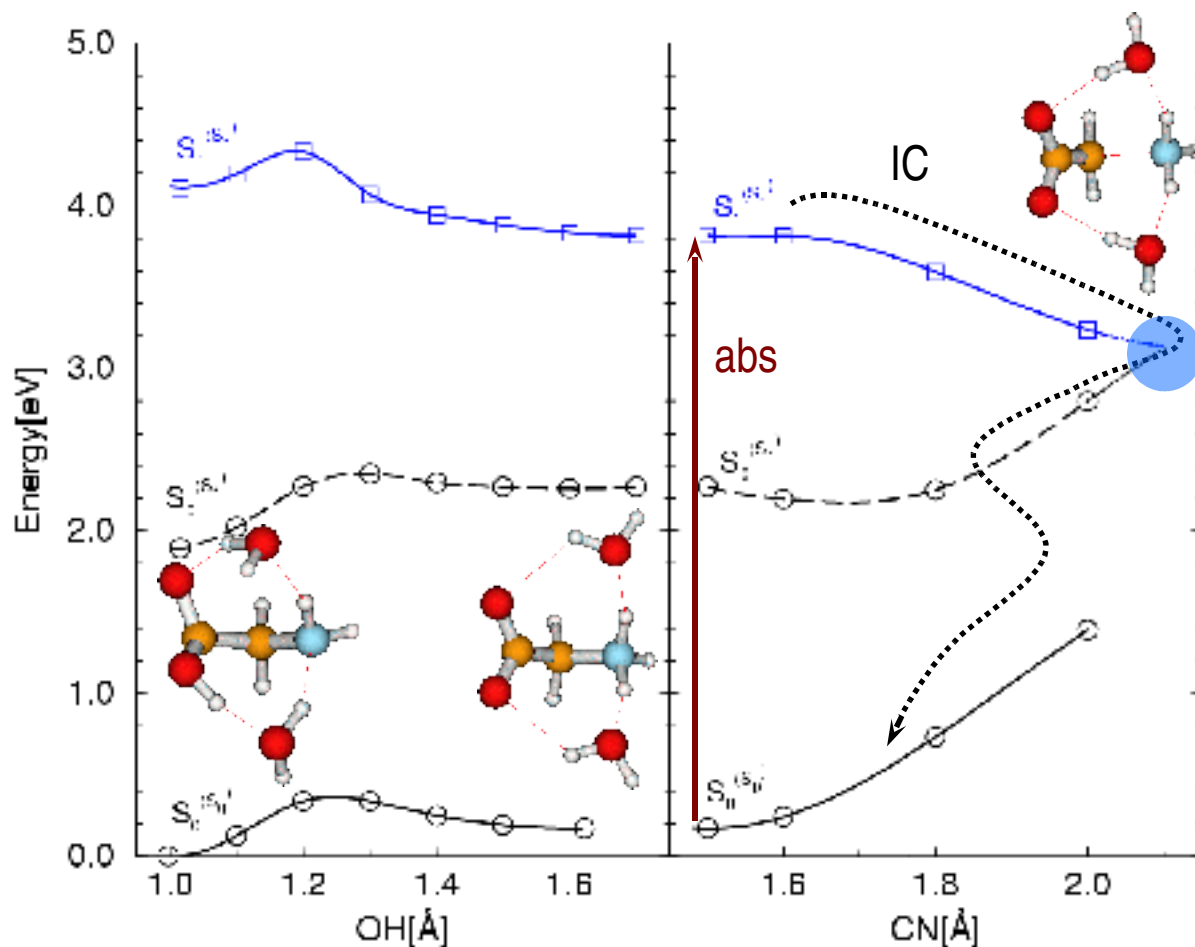

Gly^(z)-(H₂O)₂

- węgiel
- azot
- tlen
- wodór

Fotofizyka Gly-(H₂O)₂

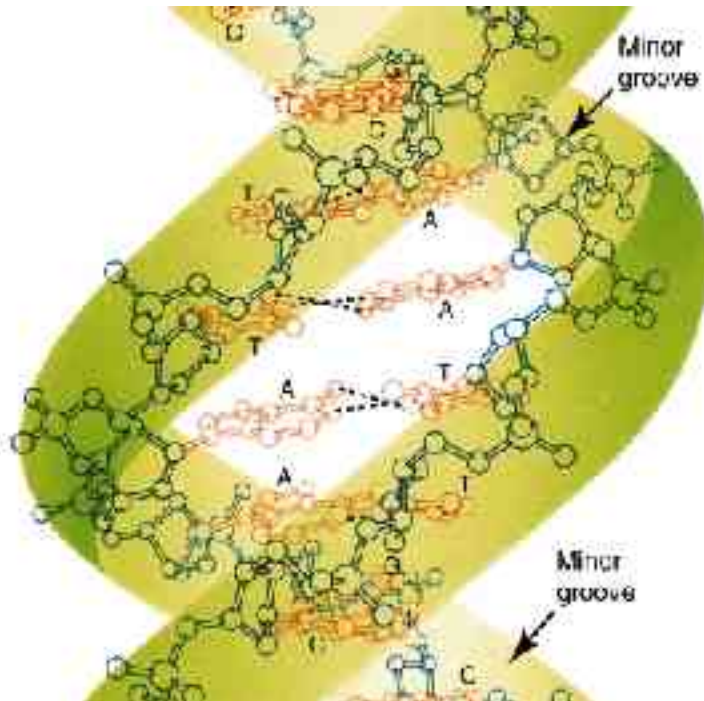

Forma zwitterionowa glicyny posiada bezbarierowy dostęp do przecięcia stożkowego S₁-S₀ wzdłuż ścieżki reakcji „zaniechanego” odłączania grupy NH₃ (niebieskie kula na rysunku). Mechanizm ten jest uniwersalny dla wszystkich aminokwasów, jako że stanowi „wrodzoną” własność grupy amino-kwasowej i nie zależy od rodzaju podstawnika bocznego R.

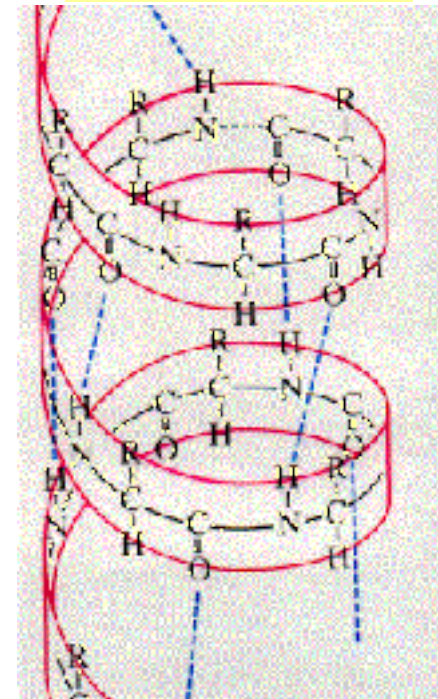
Wniosek pierwszy:

Podstawowe molekularne cegiełki materii ożywionej (**zasady DNA, aminokwasy**) posiadają specyficzne mechanizmy wewnętrzcząsteczkowe gwarantujące ich fotostabilność

podwójna helisa DNA

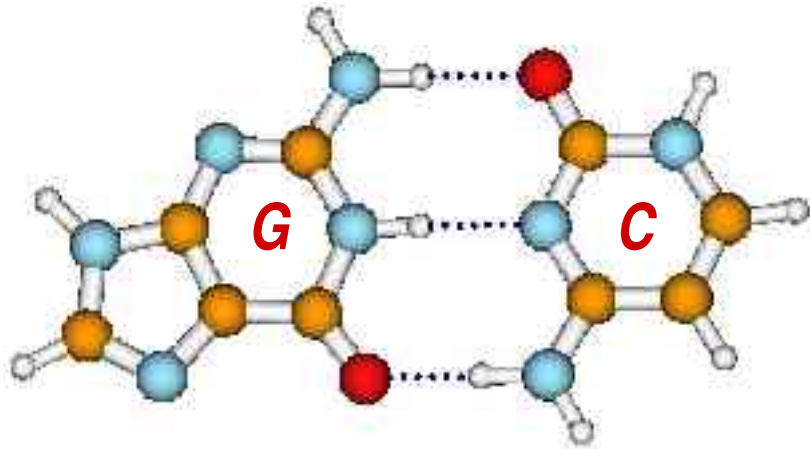
α helisa białka

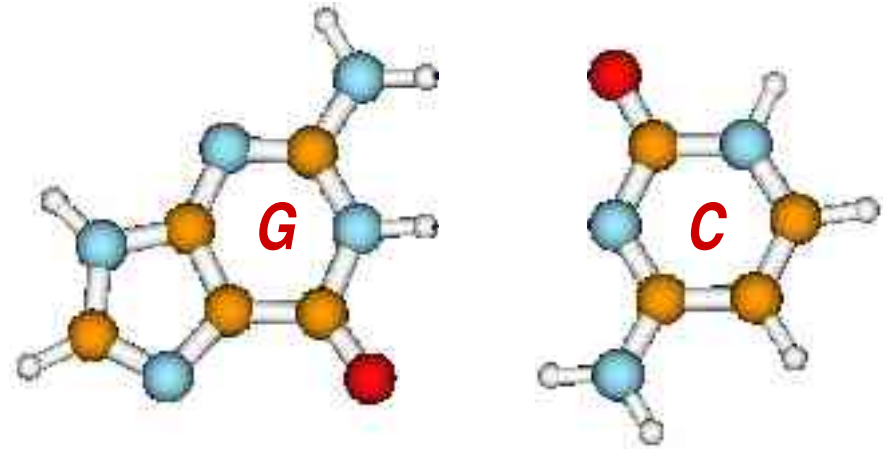
Powstaje naturalne pytanie, czy wbudowanie tych fotostabilnych cegiełek molekularnych (zasad DNA i aminokwasów) w strukturę DNA i białek, nie niszczy ich własności fotofizycznych. Można spodziewać się, że wiązania wodorowe pomiędzy parami zasad i oddziaływania z sąsiednimi parami w DNA utrudnią wychylenia pozapłaszczyznowe w poszczególnych zasadach, natomiast utworzenie łańcucha peptydowego „pozbawia” poszczególne aminokwasy grup aminowych i kwasowych.

Ważna własność wiązań wodorowych:

dimer GC

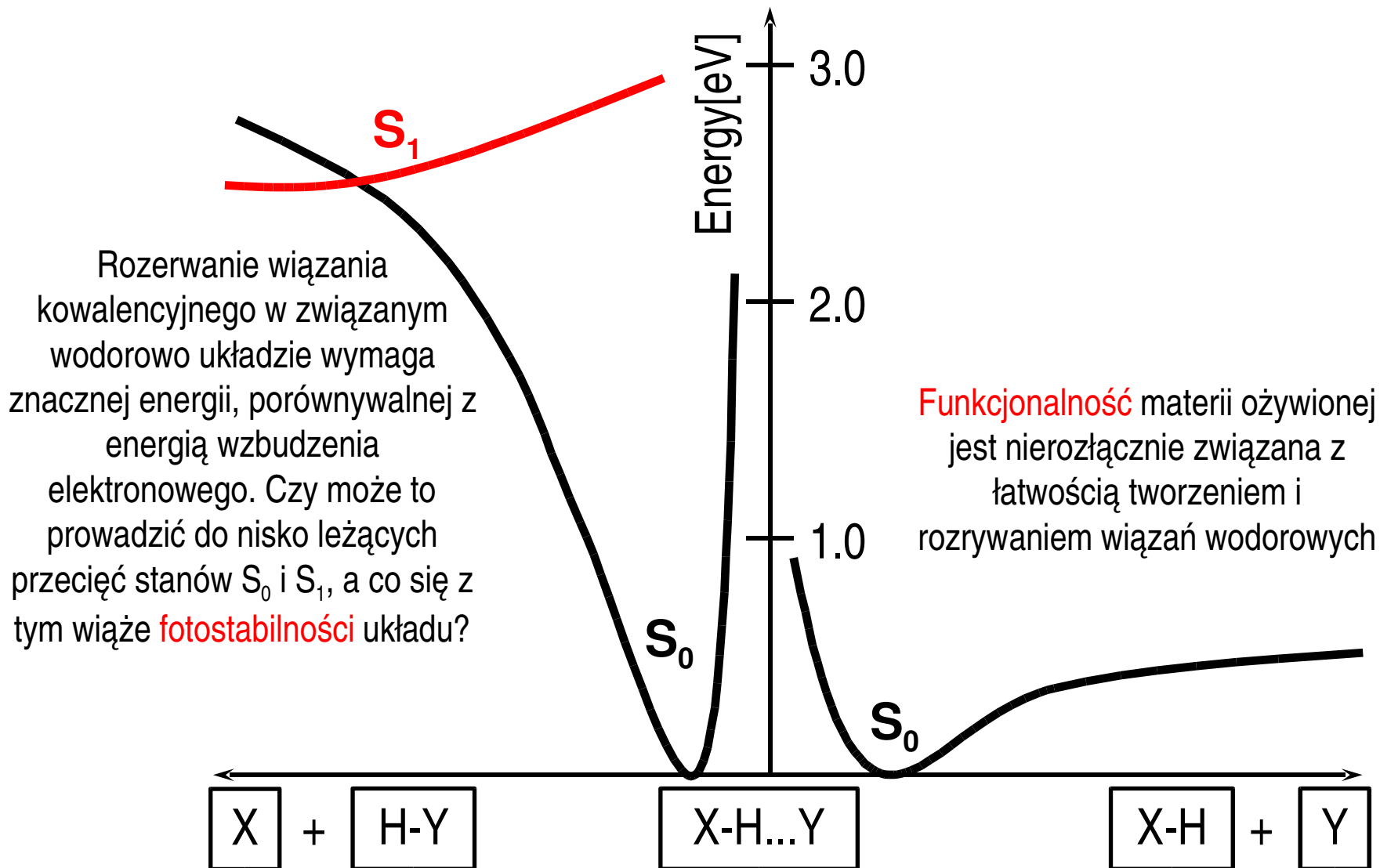
monomery G i C

Wiązanie wodorowe posiada szczególną własność: jest stosunkowo trwałe w temperaturze pokojowej, natomiast po jego rozerwaniu związane nim cząsteczki odzyskują swoją tożsamość chemiczną.

wiązanie wodorowe jest więc „klejem” typu **post-it**

Wiązanie wodorowe, a wiązanie kowalencyjne

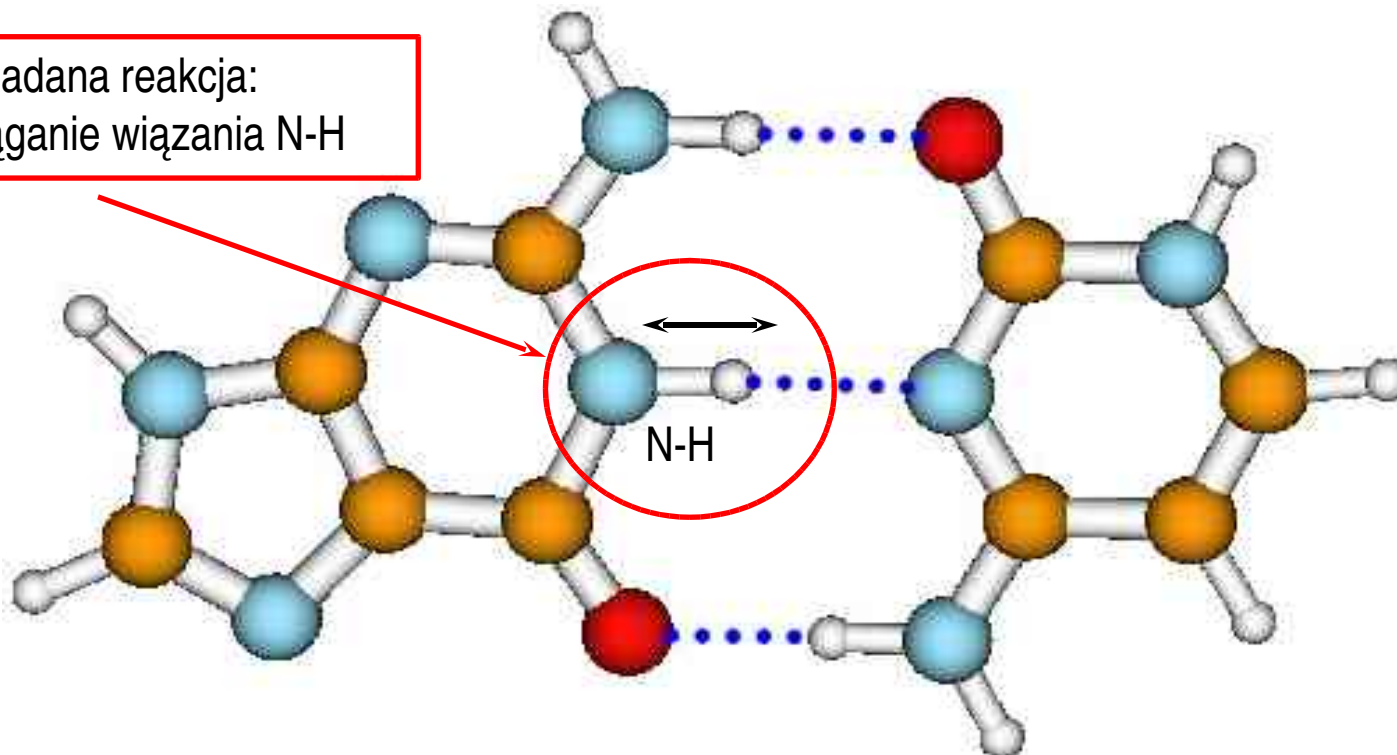

Fotofizyka pary guanina-cytozyna

guanina

cytozyna

Badana reakcja:
rozciąganie wiązania N-H

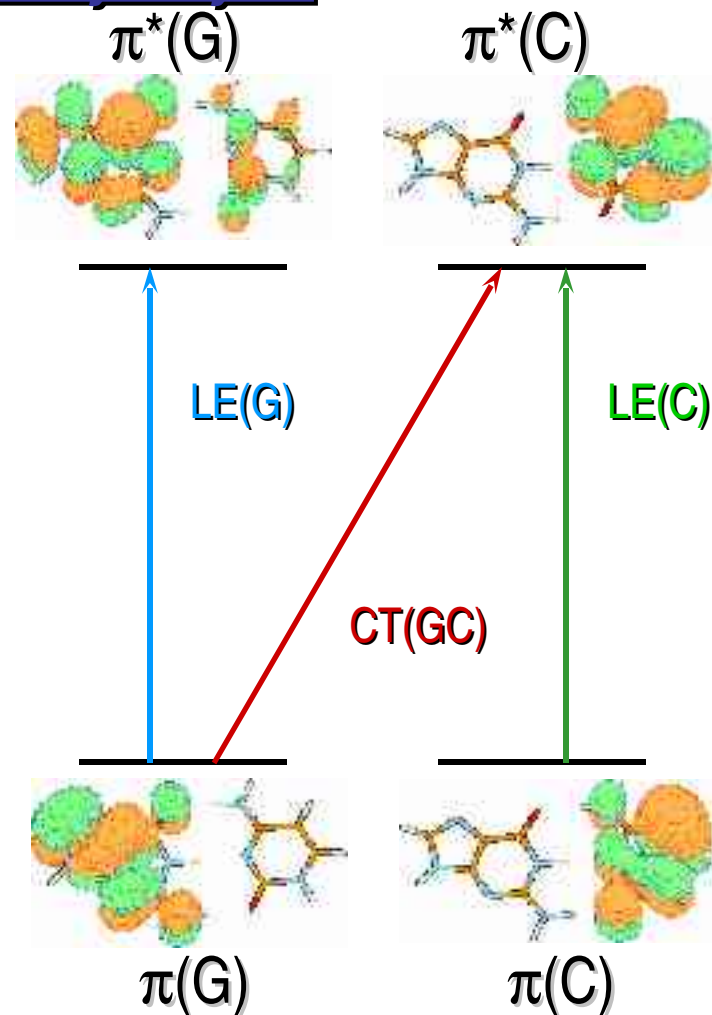
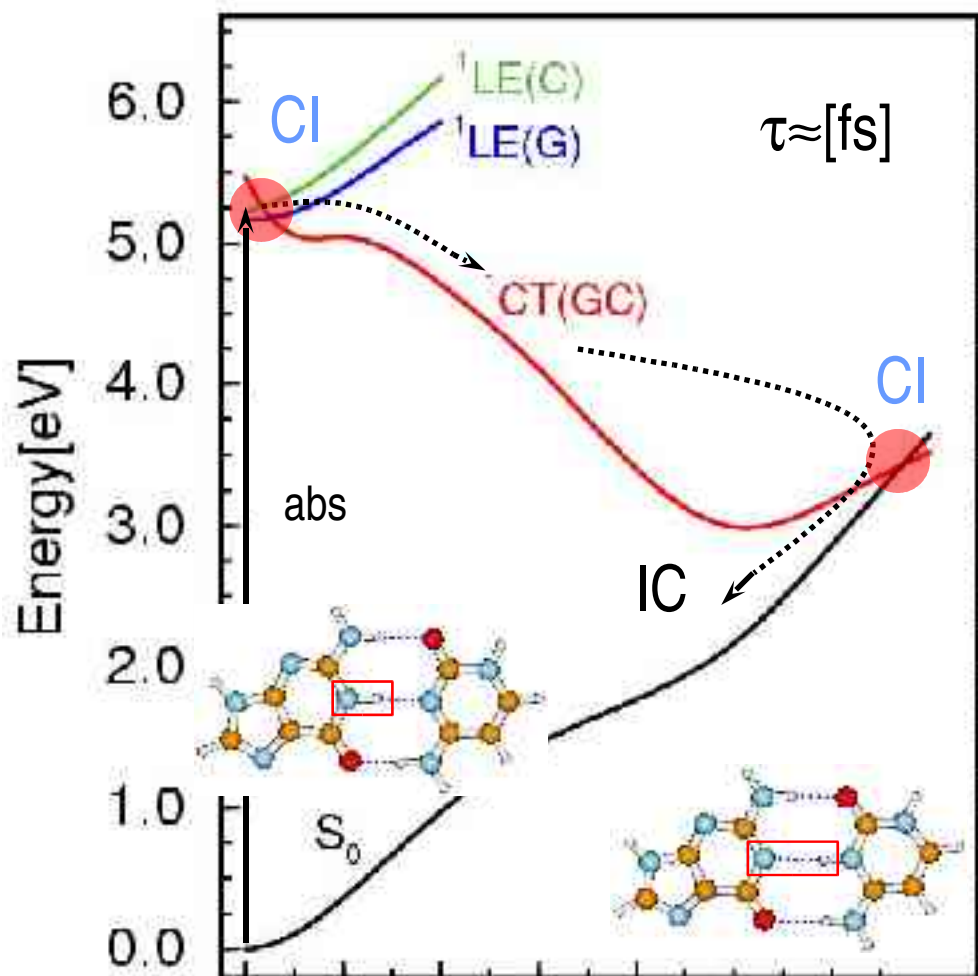

Sobolewski & Domcke

Ab initio studies on the photophysics of the guanine-cytosine base pair

Phys. Chem. Chem. Phys. 6 (2004) 2763

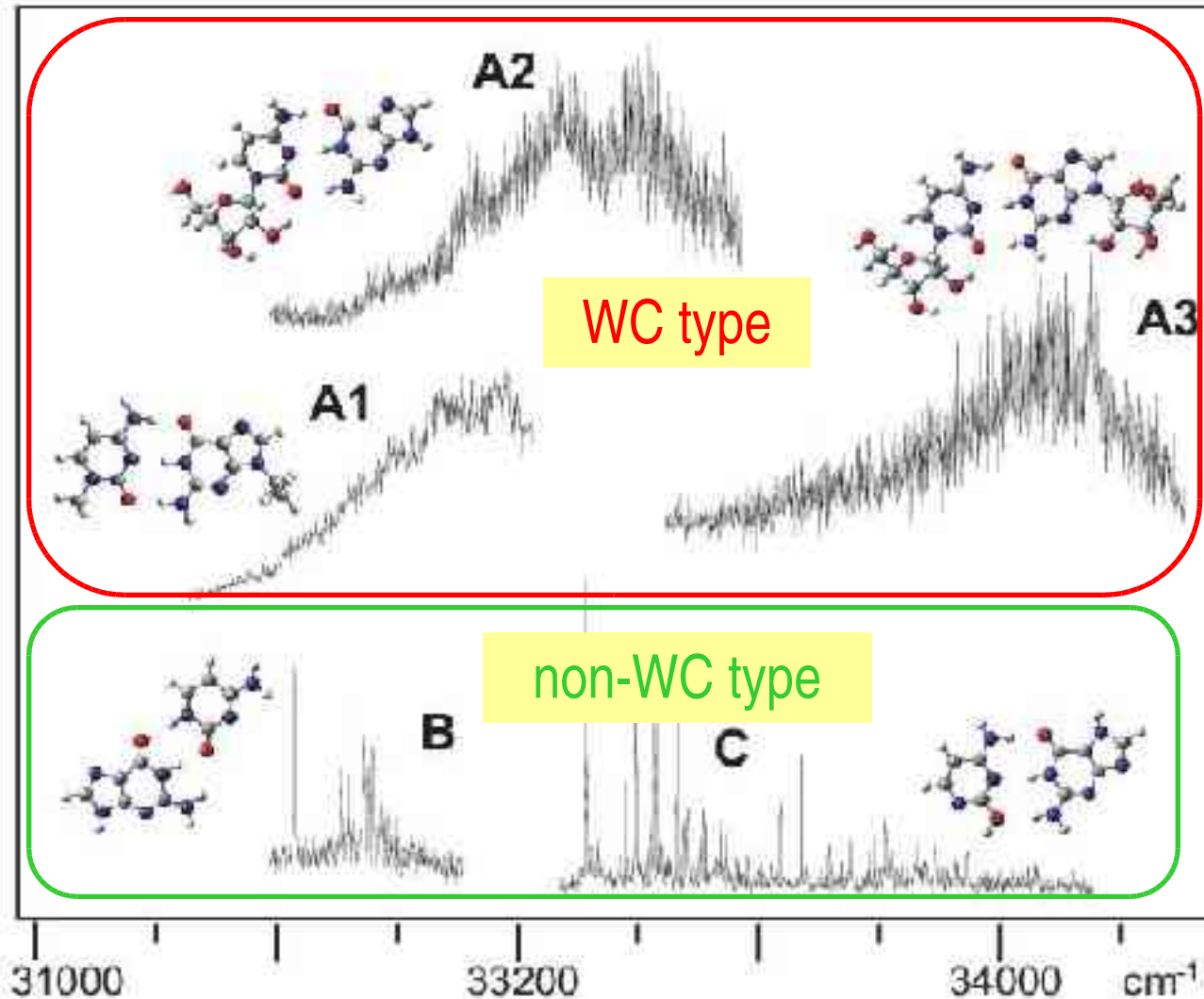
Fotofizyka pary guanina-cytozyna

Wniosek: wzbudzenie pary GC prowadzi bez-barierowo do przecięcia S_1 - S_0 wzdłuż współrzędnej reakcji przeniesienia protonu.

Sobolewski & Domcke
Ab initio studies on the photophysics of the guanine-cytosine base pair
 Phys. Chem. Chem. Phys. 6 (2004) 2763

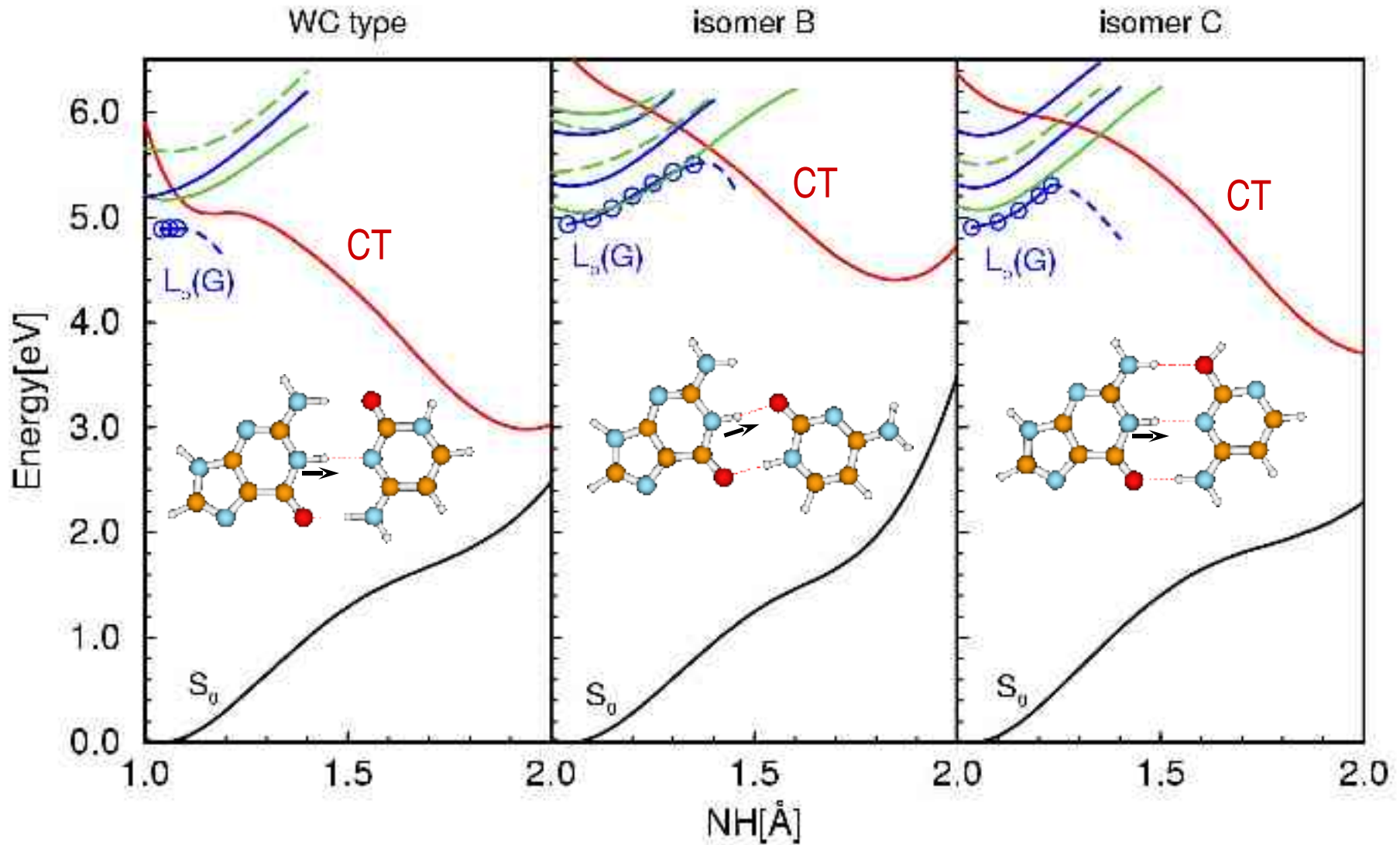
Fotofizyka par zasad guanina-cytozyna

Przewidywanie teoretyczne ultra-szybkiej dezaktywacji bezpromienistej pary GC omawiane na poprzednim slajdzie zostało rok później potwierdzone doświadczalnie. Co więcej, okazało się, że dotyczy to tylko „wybranej” przez Naturę pary GC typu Watsona-Cricka. Inne obserwowane w doświadczeniu izomery i konformery tej pary takiej własności nie posiadają.

A. Abo-Riziq, L. Grace, E. Nir, M. Kabelec, P. Hobza, M. S. De Vries
Photochemical selectivity in guanine-cytosine base-pair structures
Proc. Nat. Acad. Sci., 102 (2005) 20

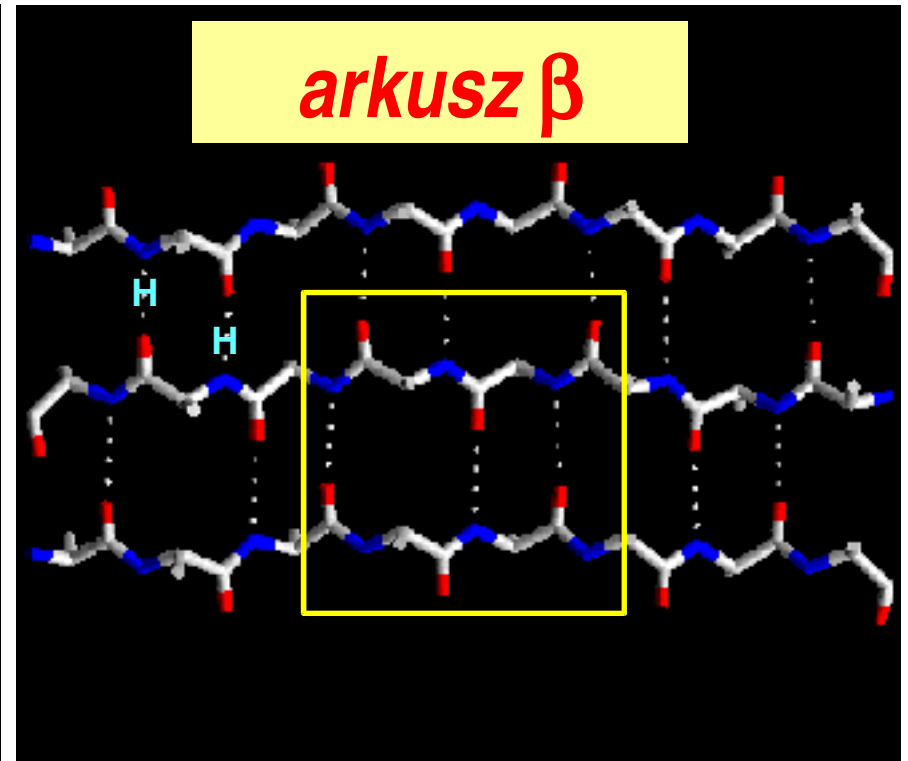
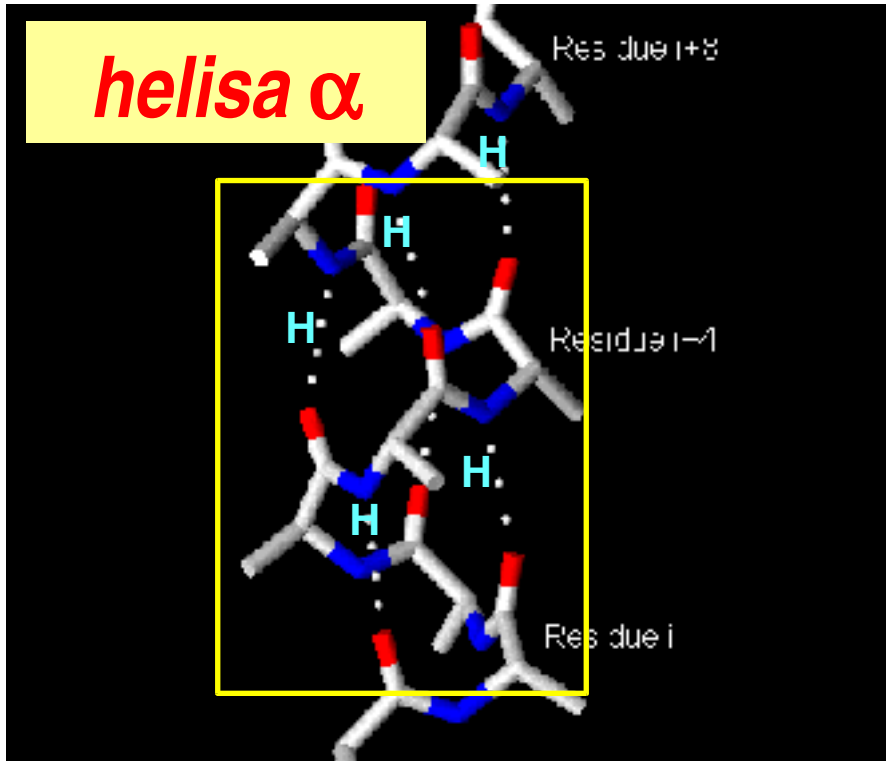
Fotofizyka par zasad guanina-cytozyna

Sobolewski, Domcke & Hättig
Proc. Nat. Acad. Sci.
102 (2005) 17903

W pracy tej „potwierdziliśmy” teoretycznie wynik doświadczalny korelując obserwowane własności par GC z położeniem „reaktywnego” stanu CT (charge-transfer).

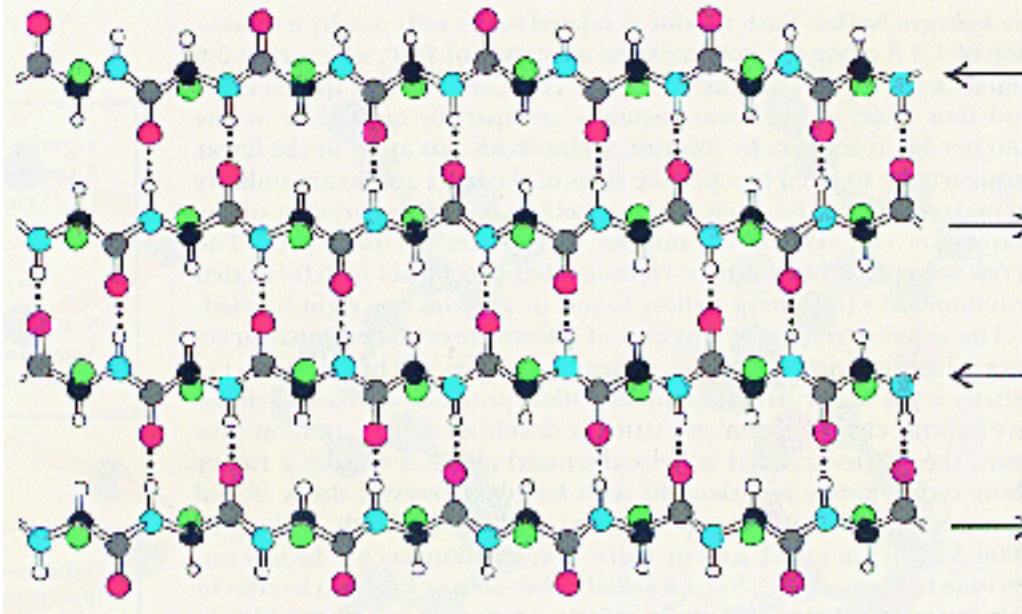
Drugorzędowa struktura białek

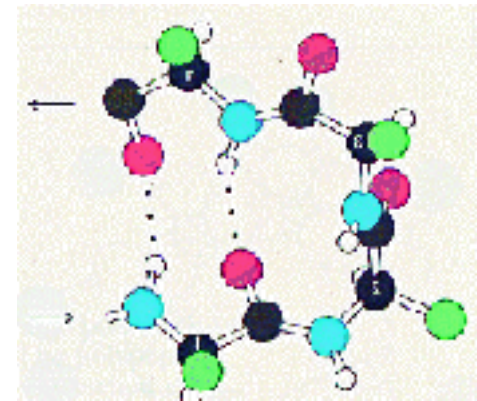
Modelowanie teoretyczne własności fotofizycznych białek jest problemem bardziej złożonym. Małe, „wycięte” kawałki łańcucha peptydowego nie są stabilne, natomiast nie można (jak na razie) przeprowadzić wiarygodnych obliczeń kwantowo-chemicznych dla dużych układów zawierających kilkadziesiąt atomów.

Arkusz β

zakrêt β

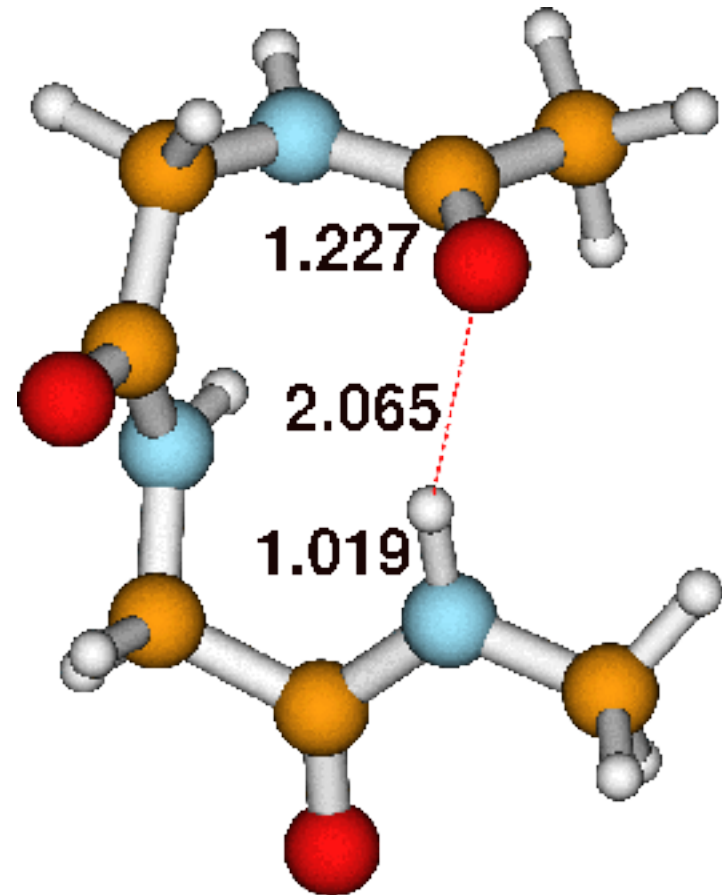
Pewnym rozwiązaniem problemu jest ograniczenie się do modelowania fragmentu obecnego w strukturze arkusza β , tzw. „zakrêt β ”.

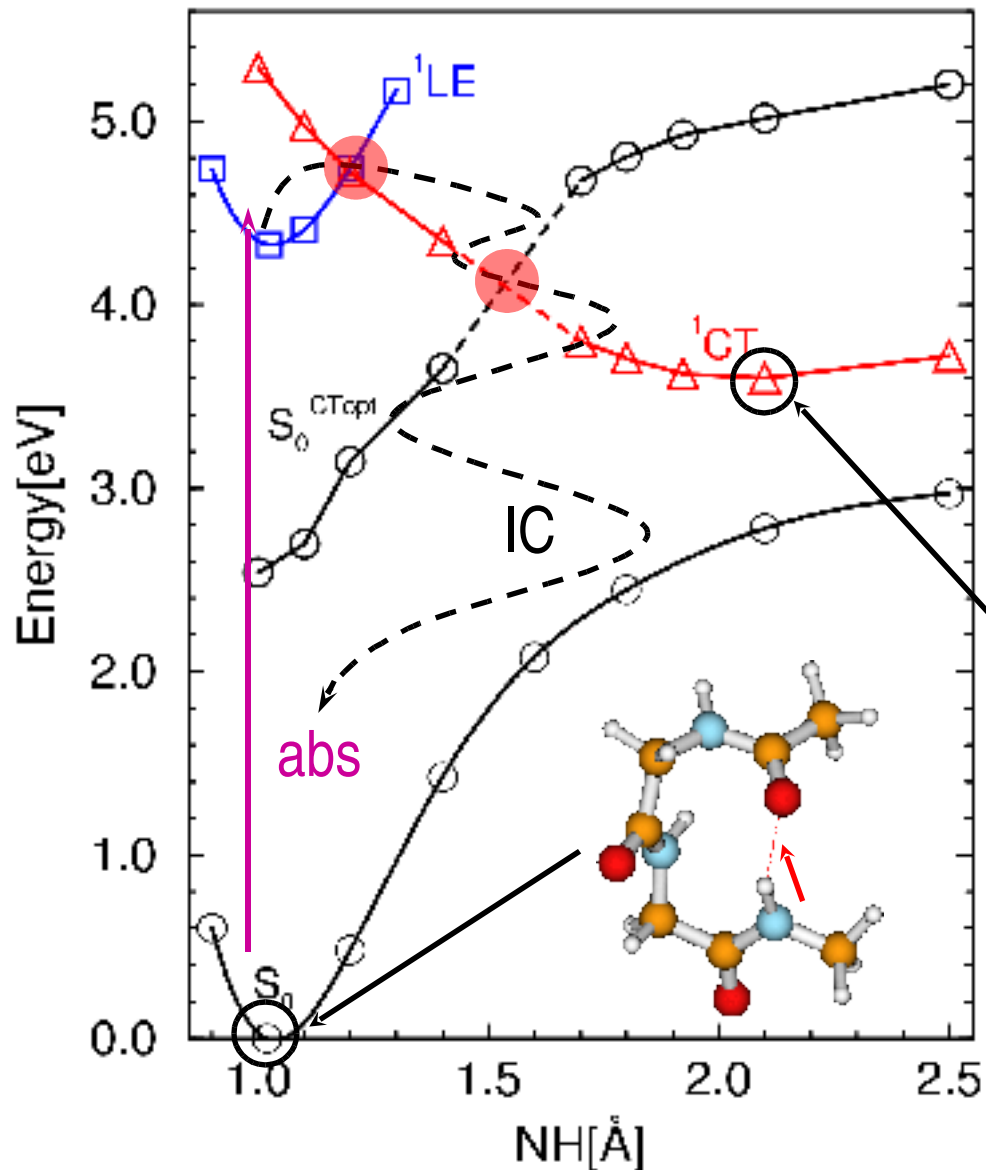
3Gly: model zakrętu β

model zakrętu β

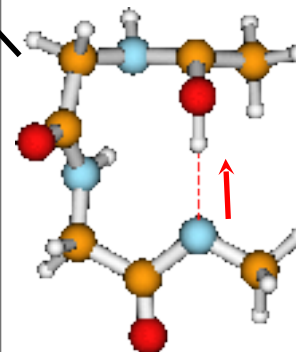
Minimalny układ molekularny modelujący zakręt β stanowi trójpeptyd glicyny (3Gly) zakończony grupami metylowymi.

Fotofizyka 3Gly:

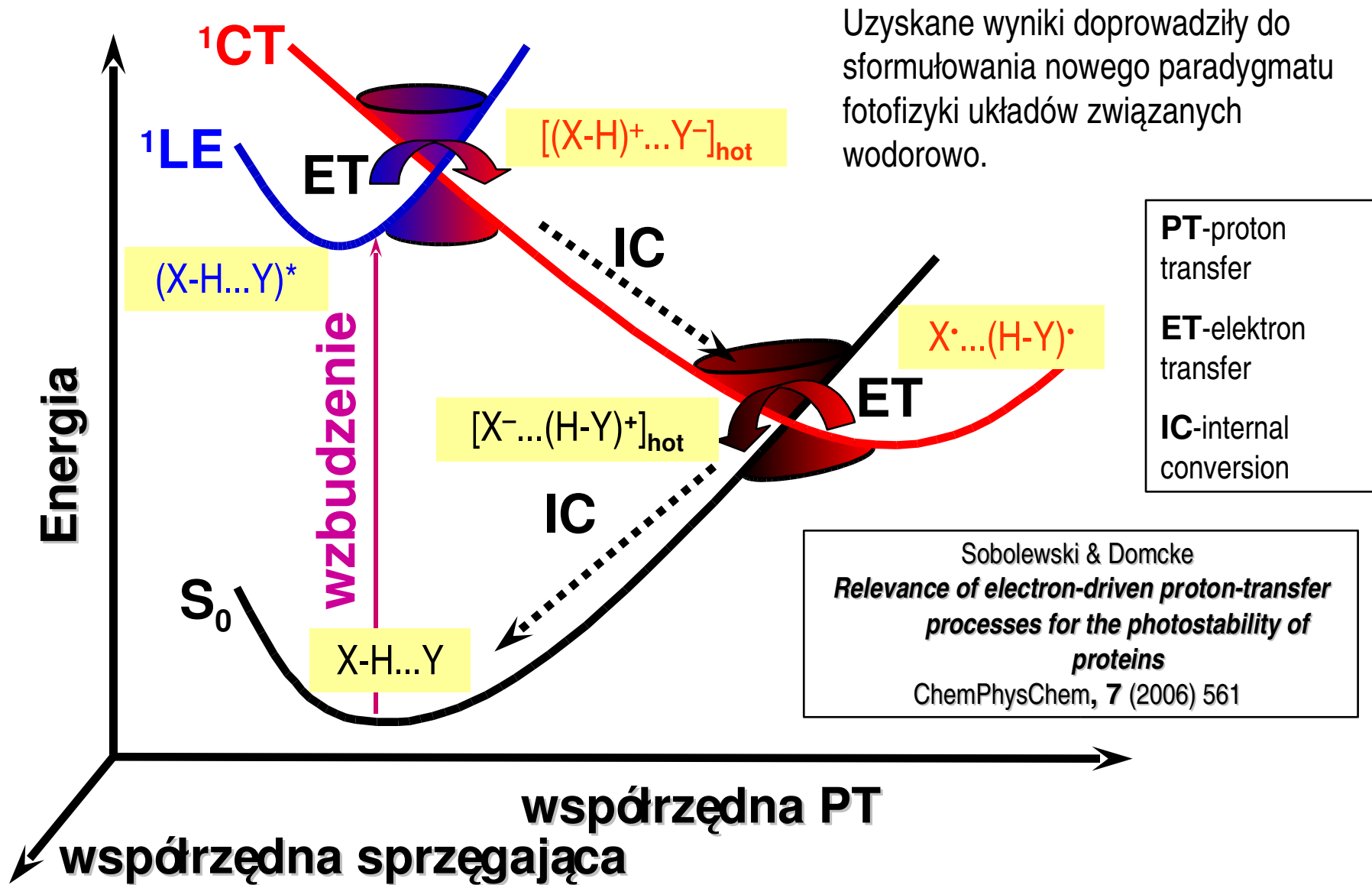
Obliczenia kwantowo-chemiczne przeprowadzone dla tego układu wykazały schemat dezaktywacji wzbudzenia elektronowego jakościowo podobny do otrzymanego dla par zasad CG; dezaktywacja wzbudzenia elektronowego następuje wzdłuż ścieżki reakcji przeniesienia protonu z grupy N-H na C=O.

Sobolewski & Domcke
Relevance of electron-driven proton-transfer processes for the photostability of proteins

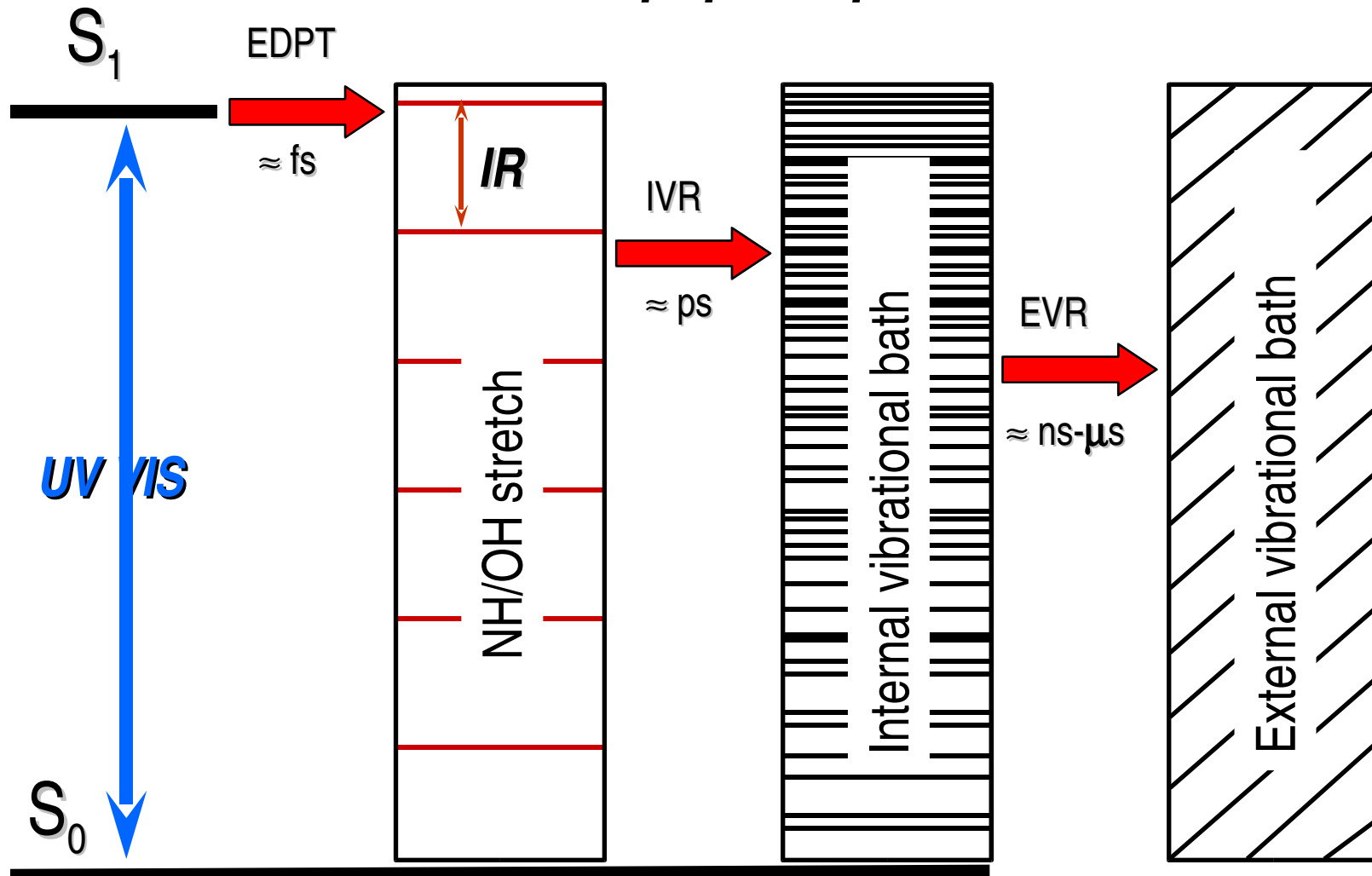
ChemPhysChem, **7** (2006) 561

Electron-Driven Proton-Transfer proces EDPT

Uzyskane wyniki doprowadziły do sformułowania nowego paradygmatu fotofizyki układów związanych wodorowo.

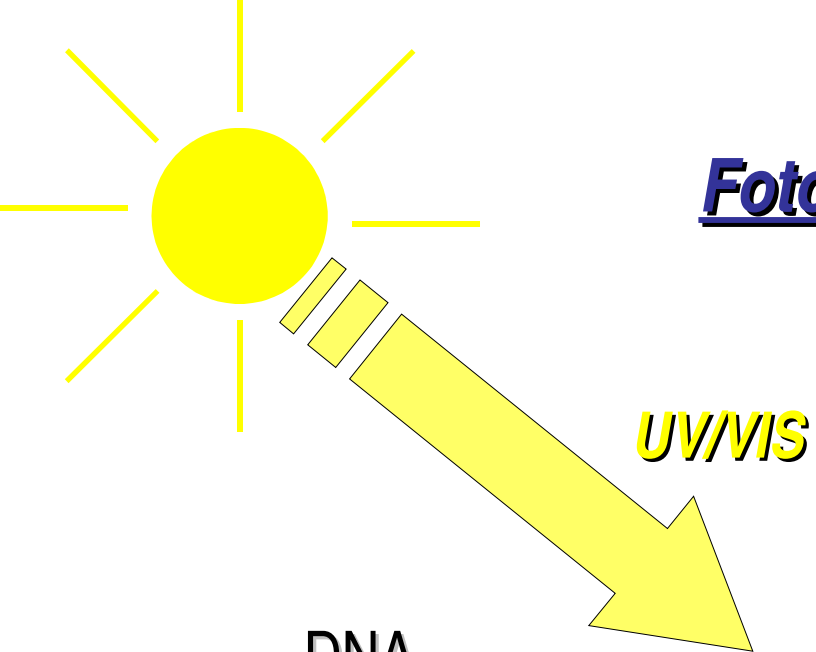
Fotostabilność poprzez proces **EDPT**

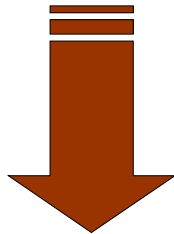
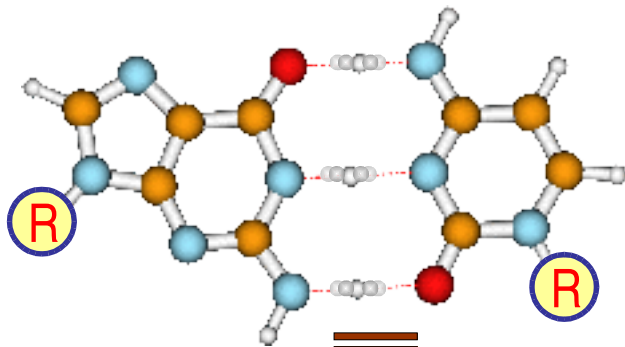
Energia wzbudzenia optycznego jest b. szybko (na skalę $10^{-15}s$) zamieniana na kwanty oscylacji protonu, a następnie przekazywana w postaci ciepła do innych wewnątrz-cząsteczkowych stopni swobody oraz do otoczenia.

Fotostabilność materii biologicznej

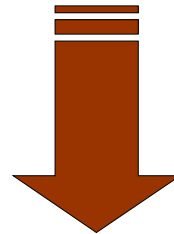
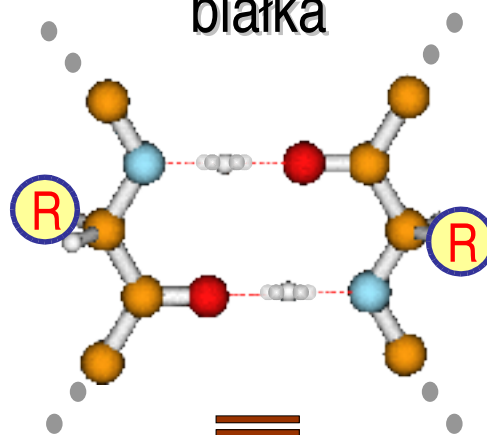
poprzez mechanizm **EDPT**

DNA

białka

IR

„Ping-pong” protonów wzdłuż mostków wodorowych stanowi klucz do fotostabilności materii biologicznej

Wniosek drugi:

Wiązanie wodorowe jest kluczowe nie tylko dla funkcjonalności materii biologicznej, lecz również dla jej fotostabilności.